



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης
& Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Σχεδιασμός & Ανάπτυξη Τουρισμού και Πολιτισμού»

Τίτλος διπλωματικής εργασίας
«Αλληλεπιδράσεις τουρισμού και πολιτισμού:
επαναχρησιμοποίηση ιστορικών τόπων μνήμης
για τουριστικούς σκοπούς»

Φοιτήτρια: Τσαπραλή Κλεοπάτρα

Επιβλέπων καθηγητής: Ζουμπουλάκης Μιχαήλ

ΛΑΡΙΣΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2024

Υπευθυνη δήλωση

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται τη σχέση τουρισμού και πολιτισμού. Στην αρχή μελετάται η μεταξύ τους σχέση, κατόπιν ορίζονται εννοιολογικά οι δύο αυτοί όροι και επαναπροσδιορίζονται μέσω της ανάπτυξης της έννοιας του πολιτιστικού τουρισμού. Ύστερα μελετάται ο εναλλακτικός τουρισμός και τα επιμέρους τμήματά του. Τούτα τα οποία θα αναλυθούν περαιτέρω είναι ο σκοτεινός τουρισμός αλλά και ο τουρισμός ολοκαυτώματος, καθώς σχετίζονται αμεσότερα με την μελέτη περίπτωσης που αναλύεται στο δεύτερο μέρος. Επιπροσθέτως, μελετάται η διαμόρφωση ταυτότητας και η επιμέρους σημασία της, καθώς λογίζεται ως παράγοντας υψίστης επιρροής αναφορικά με το ήθος σε ατομικό αλλά και σε συλλογικό επίπεδο (πλάθει την εθνική συνείδηση).

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας διερευνάται η προαναφερθείσα μελέτη περίπτωσης που αφορά τη νήσο Gorée στην Σενεγάλη, νησί στο οποίο άνθισε το δουλεμπόριο, ήτοι προσεγγίζεται εν προκειμένω μέσω ιστορικής ανασκόπησης το δουλεμπόριο και η εξέλιξή του. Όσον αφορά το εν λόγω νησί, εξετάζεται ακόμη η έννοια της μνήμης καθώς το ίδιο μελετάται ως πεδίο μνήμης. Συνάμα λαμβάνει χώρα η ιστορική ανασκόπηση της περίπτωσης του Άουσβιτς και μελετάται συγκριτικά με τη πρώτη περίπτωση (αυτή της Νήσου). Κατόπιν μελετώνται τα σημεία σύγκλισης ιστορικής μνήμης και λήθης σε τόπους μαρτυρίου. Εν κατακλείδει παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που προκύπτουν σε σχέση με την ηθική διαχείριση των τόπων σκοτεινού τουρισμού.

Λέξεις κλειδιά

Πολιτισμός, τουρισμός, πολιτιστικός τουρισμός, ταυτότητα, Νήσος Gorée Άουσβιτς, δουλεμπόριο, πεδίο μνήμης.

Abstract

This dissertation focuses on the relationship between tourism and culture. First, the relationship between the two is studied and these two terms are conceptually defined and redefined in the context of cultural tourism. Alternative tourism and its subcategories are then studied. The terms that are going to be thoroughly analyzed are dark tourism and Holocaust tourism, as they are more directly related to the case studies analyzed in the second part.

In addition, the identity formation and its importance is studied, as it is considered to be highly impactful in terms of morals not only on an individual but also on a collective level (it shapes the national consciousness).

In the second part of the paper, the aforementioned case study concerning the island of Gorée in Senegal, an island where the slave trade flourished, is explored, namely, the slave trade and its evolution are approached through a historical retrospective. Regarding the island in question, the concept of memory is still discussed as it is being studied as a field of memory. Simultaneously, the historical review of the Auschwitz case takes place and is studied in comparison with the first case (that of the Island). Then the points of convergence regarding historical memory and oblivion are studied. Finally, the results arising from the theoretical analysis and the case studies regarding the ethical approach of dark tourism sites are presented.

Keywords

Culture, tourism, cultural tourism, identity, Gorée Island, Auschwitz, slave trade, field of memory.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	7
Μεθοδολογία.....	9
Ερευνητικά ερωτήματα	9
A Μέρος: Εννοιολογικές Διασαφηνίσεις και Θεωρητικό Υπόβαθρο.....	9
1. Εννοιολογικό πλαίσιο	10
1.1 Έννοιες και ορισμοί του τουρισμού	10
1.2 Όψεις και εννοιοδοτήσεις του πολιτισμού και της πολιτιστικής ταυτότητας	14
1.4 Η σχέση-αλληλεπίδραση του τουρισμού και του πολιτισμού μέσα από την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού	18
1.5 Εναλλακτικός τουρισμός και επιμέρους μορφές του	20
1.6 Ο τουρισμός μνήμης και ο σκοτεινός τουρισμός.....	22
1.7 Ο τουρισμός Ολοκαυτώματος.....	26
1.8 Η διαμόρφωση ταυτότητας και η σημασία της.....	28
1.9 Επαναχρησιμοποίηση ιστορικών τόπων μνήμης για τουριστικούς σκοπούς	28
B Μέρος: Μελέτη περίπτωσης.....	30
2. Το αφρικανικό δουλεμπόριο και η ιστορική εξέλιξή του.....	30
2.1 Η μελέτη περίπτωσης της νήσου Gorée στην Σενεγάλη, το νησί ως πεδίο μνήμης	32
2.2 Το σπίτι των σκλάβων: ιστορική ανασκόπηση συμβολισμός αναφορικά με το δουλεμπόριο / σύμβολο μνήμης & η έννοια της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς.....	35
2.3 Η έννοια της πολιτιστικής ταυτότητας και πως αυτή διαμορφώνει την αφρικανική ταυτότητα.....	38
3. Ανάλυση-σύγκριση με την περίπτωση του πρώην στρατοπέδου του Άουσβιτς.....	41
3.1 Ιστορικό πλαίσιο αναφορικά με το Άουσβιτς.....	42
3.2. Σημεία σύγκλισης ιστορικής μνήμης και λήθης, σύνδεση με τις μελέτες περίπτωσης	51
3.3 Ηθική διαχείριση της ιστορικής μνήμης.....	53
Συμπεράσματα	56
Βιβλιογραφία	60

Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία στοχεύει στη βαθύτερη κατανόηση της αλληλεπίδρασης των δύο υψίστης σημασίας εννοιών του τουρισμού και του πολιτισμού. Κατόπιν, εφόσον διασαφηνίστηκαν πλήρως οι δύο έννοιες και σαφώς η μεταξύ τους σχέση και σύνδεση, εξετάστηκαν ενδελεχώς δύο περιπτώσεις ιστορικών τόπων που μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν για τουριστικούς σκοπούς. Η ιστορική ανασκόπηση που διενεργήθηκε αφορά τη Νήσο Gorée ήτοι την νήσο των σκλάβων στην Σενεγάλη, γεγονός που συνδέεται άμεσα με τον σκοτεινό τουρισμό ο οποίος και μελετάται μέσω προηγούμενων ερευνών. Στον αντίποδα συγκριτικά μελετάται επικουρικός η περίπτωση του στρατοπέδου του Άουσβιτς κατά τον ΒΠΠ και άρα κατά συνέπεια εστιάζουμε στον τουρισμό ολοκαυτώματος πάλι βάσει προηγούμενων μελετών. Ανασκοπείται ιστορικά η εξέλιξη του δουλεμπορίου και του Ολοκαυτώματος. Ακόμη διερευνώνται οι έννοιες μνήμης, λήθης και διαμόρφωσης ταυτότητας μέσω τραυματικών γεγονότων, όπως επίσης και η διαμόρφωση της αφρικανικής ταυτότητας και ήθους κατόπιν της εμπειρίας του δουλεμπορίου. Τέλος εξετάζεται ο οίκος των σκλάβων ως σύμβολο μνήμης καθώς επίσης και η υλική πολιτιστική κληρονομιά και η ηθική διαχείριση αυτής.

Το Άουσβιτς και η Νήσος Gorée είναι και δύο σημαντικοί ιστορικοί τόποι που αποτυπώνουν πολύ σκοτεινά κεφάλαια της ανθρώπινης ιστορίας. Όσον αφορά την ιστορική αναπαράσταση, το Άουσβιτς ήταν ένα ναζιστικό στρατόπεδο συγκέντρωσης όπου πάνω από ένα εκατομμύριο άνθρωποι, κυρίως Εβραίοι, δολοφονήθηκαν κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος. Ο χώρος έχει διατηρηθεί ως μουσείο και μνημείο για όσους χάθηκαν, με εκθέματα που περιγράφουν λεπτομερώς τις φρικαλεότητες που έλαβαν χώρα εκεί. Η Νήσος Gorée, από την άλλη πλευρά, ήταν ένας σταθμός δουλεμπορίου στα ανοιχτά των ακτών της Σενεγάλης, όπου αμέτρητοι Αφρικανοί αιχμαλωτίστηκαν και μεταφέρθηκαν στην Αμερική στο πλαίσιο του υπερατλαντικού δουλεμπορίου. Το νησί λειτουργεί σήμερα ως μουσείο και μνημείο για όσους υποδουλώθηκαν και πουλήθηκαν εκεί. Όσον αφορά την τουριστική ανάπτυξη, το Άουσβιτς δέχεται εκατομμύρια επισκέπτες κάθε χρόνο και διαθέτει μια καλά αναπτυγμένη υποδομή για την εξυπηρέτηση των τουριστών, που συμπεριλαμβάνει ξεναγήσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα και εκθέματα. Αποτελεί επίσης μνημείο

παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO, πράγμα που του έχει εξασφαλίσει διεθνή προσοχή και αναγνώριση. Από την άλλη πλευρά, η Νήσος Gorée δέχεται λιγότερους επισκέπτες και είναι λιγότερο ανεπτυγμένη όσον αφορά την τουριστική υποδομή. Ενώ έχουν γίνει προσπάθειες για τη διατήρηση του νησιού και την προώθησή του ως μνημείο πολιτιστικής κληρονομιάς, δεν λαμβάνει το ίδιο επίπεδο προσοχής ή χρηματοδότησης με το Άουσβιτς. Συνολικά, και οι δύο χώροι προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες για προβληματισμό και παιδεία σχετικά με τις φρικαλεότητες του παρελθόντος, πράγμα που γίνεται ιδιαίτερα εμφανές όταν μελετάμε τους επισκέπτες που ανήκουν στις κουλτούρες και ομάδες που υπέφεραν στους ιστορικούς αυτούς τόπους. Το Άουσβιτς είναι πιο εκτεταμένο επισκέψιμο και έχει αναπτυχθεί ως τουριστικός προορισμός, ενώ η Νήσος Gorée βρίσκεται ακόμη σε πρώιμο στάδιο όσον αφορά την τουριστική της ανάπτυξη.

Η μελέτη της σχέσης που δημιουργεί ο τουρισμός μεταξύ των ιστορικών τόπων του πόνου και των απογόνων των θυμάτων τους είναι ζωτικής σημασίας για την κατανόηση των επιπτώσεων της εξωραϊσμένης αναπαράστασης της ιστορίας. Εξετάζοντας τον τρόπο με τον οποίο οι χώροι αυτοί παρουσιάζονται στους επισκέπτες, ιδίως όσον αφορά τις αφηγήσεις και τις εμπειρίες που αναδεικνύουν περισσότερο, μπορούμε να αποκτήσουμε εικόνα για τον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζεται και διαιωνίζεται η μνήμη τέτοιων φρικαλεοτήτων. Για τους απογόνους (με την κυριολεκτική ή την πολιτισμική έννοια) των θυμάτων, η επίσκεψη σε αυτούς τους χώρους μπορεί να είναι μια βαθιά συναισθηματική και σύνθετη εμπειρία, καθώς παλεύουν με το βάρος των δεινών των προγόνων τους και τους τρόπους με τους οποίους παρουσιάζονται στο κοινό. Η παρούσα έρευνα θα κλείσει με πληροφορίες και προτάσεις σχετικά με τις περιοχές που χρήζουν προσοχής στην τουριστική ανάπτυξη της Νήσου Gorée με βάση τα διδάγματα που αντλήθηκαν από την τουριστική αξιοποίηση του ευρύτερα γνωστού στρατοπέδου συγκέντρωσης του Άουσβιτς, αλλά και με βάση ευρήματα ερευνών για περιπτώσεις άλλων τόπων που συνδέονται πιο συγκεκριμένα με το δουλεμπόριο. Με την εξέταση της ιστορικής σημασίας και της ευαίσθητης φύσης αυτών των χώρων, μπορούμε να εντοπίσουμε βασικούς παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν την επιτυχή τουριστική ανάπτυξη, όπως ηθικές εκτιμήσεις, η μνημόνευση και η διατήρηση της αυθεντικότητας. Είναι ζωτικής σημασίας να προσεγγίσουμε την ανάπτυξη της Νήσου Gorée με προσοχή και επίγνωση των πιθανών δυσκολιών που μπορεί να προκύψουν στην προώθηση του

ηθικού και βιώσιμου τουρισμού με σεβασμό στην ιστορική σημασία και τη μνήμη του τόπου.

Μεθοδολογία

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας είναι η βιβλιογραφική ανασκόπηση, συνεπώς διεξήχθη δευτερογενής έρευνα. Επίσης χρησιμοποιήθηκε ως μέθοδος η μελέτη περίπτωσης. Οι πηγές που αναζητήθηκαν και όλα τα δεδομένα αντλήθηκαν από το διαδίκτυο και βασίστηκαν σε προηγούμενες έρευνες και ανασκοπήσεις.

Ερευνητικά ερωτήματα

Οι παράμετροι που θα εξεταστούν αφορούν την επίτευξη της δημιουργίας και διαμόρφωσης ατομικής και συλλογικής ταυτότητας μέσω της επίσκεψης σε τόπους μνήμης. Ακόμη, τίθεται το ερώτημα του βαθύτερου συμβολισμού της νήσου και κατ' επέκταση του οίκου των σκλάβων για την μαύρη διασπορά. Πρόκειται για ταξίδι που αφορά την αναζήτηση της προέλευσης της ρίζας τους. Κατά συνέπεια ερευνάται η αναζήτηση ταυτότητας. Εξετάζοντας βαθύτερα και κατόπιν μελετών προκύπτει ακόμη το ερώτημα που αφορά τον επανατραυματισμό ή τη λύτρωση μετά την διαμόρφωση του συλλογικού ήθους που διαμορφώθηκε ως απόρροια του τραύματος. Ακόμη, βασικό ερώτημα που προκύπτει είναι το κατά πόσο γίνεται να χρησιμοποιηθούν οι ιστορικοί τόποι μνήμης για τουριστικούς σκοπούς με ηθικό τρόπο. Ποια χαρακτηριστικά λοιπόν πρέπει να αναδειχθούν προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός.

Α Μέρος: Εννοιολογικές Διασαφηνίσεις και Θεωρητικό Υπόβαθρο

1. Εννοιολογικό πλαίσιο

Όπως προαναφέρθηκε, ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εξετάσει ζητήματα που αφορούν την αμφίδρομη σχέση τουρισμού και πολιτισμού και κατά ποιον τρόπο μπορούν ιστορικά μνημεία ή τόποι μνήμης να χρησιμοποιηθούν για τουριστικούς σκοπούς με ηθικό τρόπο. Ακόμη αποδίδεται εννοιολογικά ο εναλλακτικός τουρισμός αλλά και τα επιμέρους τμήματά του. Εν προκειμένω γίνεται λόγος για τον πολιτιστικό τουρισμό, τον τουρισμό μνήμης, τον τουρισμό Ολοκαυτώματος και σαφώς τον σκοτεινό τουρισμό. Επιπροσθέτως αναλύεται η έννοια του δουλεμπορίου, του στρατοπέδου συγκέντρωσης, και εξετάζονται κατόπιν δια μέσου της εννοιοδότησης των όρων μνήμη και λήθη.

1.1 Έννοιες και ορισμοί του τουρισμού

Οι άνθρωποι ταξίδευαν από τα αρχαία χρόνια ήτοι ο τουρισμός είναι διαχρονικά συνυφασμένος με τον ελεύθερο χρόνο και τις δραστηριότητες. Συνδυάζει την διασκέδαση, την αναψυχή και την επικοινωνία με τους άλλους, ενώ μετέπειτα στον τουρισμό εισήχθη το στοιχείο της ποιότητας.

Ξεκινώντας αναλυτικότερα να ορίζουμε τον τουρισμό με βάση την σύγχρονη κοινωνία στην οποία ζούμε, βλέπουμε ότι πρόκειται για μία ταχέως αναπτυσσόμενη βιομηχανία (Johnson, 2017). Σε αυτό συνέβαλε η τεχνολογία που αφορά την εξέλιξη στην επικοινωνία και την πληροφορική αλλά και την εξέλιξη στις μετακινήσεις (Σακελλαρίδης, 1999). Αναλύοντας την λέξη ετυμολογικά διαπιστώνεται ότι προέρχεται από τη λέξη *tour* που επακριβώς σημαίνει σύντομη μετακίνηση με επιστροφή. Και ετυμολογικά λοιπόν προκύπτει η σαφής πρόθεση του ταξιδιώτη να επιστρέψει στην αρχική του βάση (Μπαμπινιώτης, 2002; Μπονάρου, ό.π.: 25; Richards, 1996/2005: 11). Αρχικά η λέξη εμφανίζεται το 1811 προκειμένου να δηλώσει το ψυχαγωγικό ταξίδι. Ο Holloway, (1985, όπ. αναφ. στο Richards, ό.π.: 21) υιοθετεί τον εννοιολογικό ορισμό της Tourism Society, σύμφωνα με τον οποίο ο τουρισμός αναφέρεται στην μετακίνηση υποκειμένων σε προορισμούς που διαφέρουν από τον μόνιμο τόπο κατοικίας ή εργασίας τους και τον τόπο που διενεργούν τις

δραστηριότητές τους. Ο Mathieson και Wall (1982) απέδωσαν στον τουρισμό παρεμφερή με τον προαναφερθέντα ορισμό.

Η ταξιδιωτική-τουριστική ζήτηση είναι τεράστια και ως εκ τούτου οι ποικίλοι προορισμοί πρέπει να είναι ανταγωνιστικοί προκειμένου να αποτελέσουν τουριστικούς πόλους έλξης. Η βιομηχανία του τουρισμού έχει γίνει ακραία συγκεντρωτική, ως εκ τούτου οι προορισμοί πρέπει συνεχώς να εφευρίσκουν νέους τρόπους για να παραμένουν κορυφαίοι και μοναδικοί έτσι ώστε να προτιμώνται σε έναν κόσμο ανταγωνισμού (Johnson 2017).

Οι Middleton, Fyall, Morgan και Ranchhod (2009) υποστηρίζουν ότι η έννοια του τουρισμού γίνεται περισσότερο εύληπτη λαμβάνοντας τον τομέα του τουρισμού σαν μια οποιαδήποτε άλλη αγορά. Έτσι συμβαίνει το εξής: αντανακλάται από την μία πλευρά η ζήτηση εκ μέρους των καταναλωτών για ένα μεγάλο εύρος προϊόντων που εμπίπτουν στον τουριστικό τομέα και από την άλλη πλευρά η προσφορά υπηρεσιών από ένα μεγάλο εύρος επιχειρήσεων και οργανισμών, που αφορά τόσο το φάσμα του ιδιωτικού όσο και το φάσμα του δημόσιου τομέα.

Μία από τις πρώτες προσεγγίσεις αναφορικά με την έννοια του τουρισμού ήταν το 1910 από τον οικονομολόγο Herman Von Schulland. Βάσει αυτού «ο τουρισμός είναι το άθροισμα των επιχειρηματιών κυρίως οικονομικής φύσεως, που σχετίζονται με την απευθείας εισαγωγή, διαμονή και μετακίνηση των ξένων στο εσωτερικό-εξωτερικό της κυρίως χώρας, πόλης ή περιοχής». Στις αρχές του 20ού αιώνα άρχισε μία απόπειρα προσδιορισμού της έννοιας του τουρισμού, τόσο από τους ειδήμονες του τομέα όσο και από λοιπούς διεθνείς οργανισμούς.

Η Βιτουλαδίτη (2000) υποστηρίζει ότι προκειμένου να γίνει μία ολιστική προσέγγιση που αφορά τον τουρισμό εν γένει και να περιλαμβάνει όλες τις εκφάνσεις του που ενδεχομένως μας ενδιαφέρει να μελετήσουμε, οφείλει να μελετηθεί η ιστορική ανδρομή της εξέλιξης του εν λόγω φαινομένου.

Παρά το γεγονός ότι ο τουρισμός αποτελεί μία έννοια του σύγχρονου κόσμου και της διαμορφωμένης πραγματικότητας, ανατρέχοντας στον ιστορικό χώρο και χρόνο του παρελθόντος διαπιστώνουμε ότι από την Αρχαία Ελλάδα και την Αρχαία Ρώμη διενεργούνταν ταξίδια αφενός για σκοπούς σχετικούς με την ανάπτυξη του

εμπορίου και αφετέρου για προσωπικούς λόγους (ενδεχομένως αναψυχής). Οι ταξιδιώτες των παρελθόντων ετών αποτελούσαν την άρχουσα τάξη και άρα την εκάστοτε κοινωνική ελίτ ως εκ τούτου τα ταξίδια τους συνέβαλαν στο να βελτιωθεί σημαντικά τόσο το μεταφορικό δίκτυο όσο και στο να βελτιωθεί η παρεχόμενη εστίαση και διανυκτέρεσή τους στον εκάστοτε προορισμό (Βιτουλαδίτη, 2000).

Παρακάτω θα εξεταστούν τα ταξίδια που διενεργούνταν τα μεσαιωνικά χρόνια και τα ταξίδια κατά την περίοδο της Αναγέννησης.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Βαρβαρέσο (2013), κατά την περίοδο του Μεσαίωνα οι έμποροι εντάσσονταν σε πλαίσια μίας ιδιαίτερης τουριστικής κατηγορίας, η οποία και σχετιζόταν με το επάγγελμά τους. Ωστόσο η επαγγελματική αυτή τους ιδιότητα συνυπήρχε τόσο με την πνευματική καλλιέργεια και την μόρφωσή τους όσο και με τα ενδιαφέροντα τους, τα πολιτιστικά. Την εποχή αυτή ως εκ τούτου, η ανάπτυξη των πολυποίκιλων αυτών εμπορικών μετακινήσεων αποτελεί τον πρόδρομο του επαγγελματικού τουρισμού (Βιτουλαδίτη, 2000).

Την περίοδο της Αναγέννησης όμως, τα ταξίδια που διενεργούνται ξεκινούν να έχουν κίνητρα αναφορικά με τις μετακινήσεις περισσότερο εμπλουτισμένα (Βαρβαρέσος, 2013). Τουτέστιν παρατηρείται η συντέλεση μίας αλλαγής κινήτρων και η έννοια του τουρισμού κατά συνέπεια επαναπροσδιορίζεται. Συμπερασματικά λοιπόν κατά την αναγεννησιακή περίοδο τα ταξιδιωτικά κίνητρα αποκτούν μία πιο προσωπική-ατομική διάσταση και χαρακτήρα και στοχεύουν αφενός στην εκπαίδευση και αφετέρου στον πολιτισμό (Ζαχαράτος & Τσάρτας, 1999). Η λέξη προέρχεται και αποδίδεται στο Grand Tour των Βρετανών αριστοκρατών που εκτυλισσόταν κατά την περίοδο της Αναγέννησης.

Εστιάζοντας έπειτα και μεταπηδώντας κατευθείαν στην περίοδο όπου ο τουρισμός αποκτά ξανά μαζικό χαρακτήρα γίνεται πλέον λόγος για τον 20 αιώνα και το οργανωμένο μαζικό ταξίδι πρωτοπόρος και διοργανωτής του οποίου ήταν ThomasCook (Βαρβαρέσος 2013). Η Βιτουλαδίτη υποστηρίζει ότι ο προαναφερθείς ήταν ο οραματιστής του οργανωμένου τουρισμού καθώς όχι μόνο το επινόησε, αλλά έδωσε προτεραιότητα και σε άλλα νευραλγικά κομμάτια του ταξιδιού, τουτέστιν στις προβλεπόμενες πελατειακές-τουριστικές ανάγκες.

Επιστρέφοντας εκ νέου στον ορισμό του σύγχρονου τουρισμού παρατηρούμε ότι ο τουρισμός είναι μία πολυσχιδής έννοια, τουτέστιν είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο με κοινωνική και οικονομική διάσταση.

Ο Κοκκώσης, ο Τσάρτας και η Γκρίμπα (2011) θεωρούν ότι ο τουρισμός εξελίσσεται αναλογικά και σύμφωνα με τα εκάστοτε κοινωνικά και οικονομικά πρότυπα. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμού Τουρισμού (2015), η έννοια του τουρισμού συνεπάγεται την μετακίνηση ενός ατόμου σε έναν τόπο διαφορετικό από αυτόν στον οποίο διαμένει και για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από 24 ώρες (αλλιώς θεωρείται εκδρομέας και όχι τουρίστας).

Στις σύγχρονες κοινωνίες η ανάγκη του να ταξιδεύει ο άνθρωπος και να ψυχαγωγείται διαρκώς αυξάνεται. Ως εκ τούτου προκύπτει αύξηση των τουριστικών πόρων και υπηρεσιών. Πλέον ο τουρισμός αφορά όλα τα κοινωνικά στρώματα και όχι μόνο ένα τμήμα της ελίτ όπως στο παρελθόν. Όταν γίνεται λόγος για το τουριστικό φαινόμενο αυτό δεν αφορά μόνο τη φύση του ως καταναλωτικό προϊόν πόσω μάλλον δε έγκειται στην παροχή υπηρεσιών, αλλά κυρίως αφορά την πολιτισμική αξία του.

Ο τουρισμός λογίζεται ως μία σύνθετη διαδικασία η οποία περιλαμβάνει μία αμφίδρομη σχέση του τόπου φιλοξενίας και του τόπου διαμονής. Ο τουρισμός, κατανοείται ως μια σύνθετη διαδικασία, που περιλαμβάνει όχι μόνο μια κατάσταση στον τόπο φιλοξενίας (host situation), στον οποίο οι τουρίστες και οι οικοδεσπότες τους έρχονται σε επαφή, αλλά και μια κατάσταση στο τόπο διαμονής (home situation), όπου οι τουρίστες δημιουργούνται και αποφασίζουν για το ταξίδι. Τόσο οι τουρίστες, όσο και οι οικοδεσπότες αλληλοεπηρεάζονται. Ο τουρισμός είναι ένας αναπτυσσόμενος τομέας του παγκόσμιου τουρισμού, με στόχο την ανακάλυψη μνημείων και χώρων, με εκπαιδευτικούς και πολιτιστικούς σκοπούς, αλλά και τη συνάντηση με άλλους πολιτισμούς ή με τη μνήμη γεγονότων του παρελθόντος.

1.2 Όψεις και εννοιοδοτήσεις του πολιτισμού και της πολιτιστικής ταυτότητας

Ο πολιτισμός σύμφωνα με τη Boniface (1995, ό.π. αναφ. στο Μοίρα & Παρθένης, 2011:145) είναι αυτό που διαφοροποιεί κάθε τόπο και αποτελεί το κίνητρο για να επισκεφτεί κανείς έναν προορισμό και να βιώσει μια μοναδική εμπειρία.

Πρόκειται για όρο που χρησιμοποιήθηκε πρώτα από τον σημαντικότερο εκπρόσωπο του νεοελληνικού Διαφωτισμού, τον Αδαμάντιο Κοραή, το έτος 1829, προκειμένου να γίνει η αντίστοιχη στα ελληνικά λέξη της γαλλικής «civilization» η οποία και είχε εμφανιστεί το 1756. Η απόδοση της λέξης που επιλέχθηκε είναι «πολιτισμός» και προέρχεται από τη λέξη πολίτης, πόλις (Μπαμπινιώτης 2000). Πρόκειται για μία έννοια άκρως πολυδιάστατη και πολυσήμαντη. Αξιοσημείωτη είναι η διττή φύση του πολιτισμού, ως εκ τούτου χωρίζεται σε υλικό πολιτισμό (civilization), που αφορά τα σχετικά με την τεχνολογία και την επιστήμη επιτεύγματα, και τον πνευματικό πολιτισμό (culture) ο οποίος αφορά την (δια)νοητική καλλιέργεια και ότι αφορά την γνώση και τη διαμόρφωση αξιακών συστημάτων.

Ωστόσο τα όρια του διπόλου, τουτέστιν η διττότητα της έννοιας του πολιτισμού, δεν διαχωρίζονται ενδελεχώς. Όσον αφορά την έννοια της κουλτούρας, πρόκειται για μία διαδικασία κοινωνική η οποία παράγει διαφορετικούς τρόπους ζωής σε συνάφεια με την «δημιουργική δραστηριότητα» αφενός, και αφετέρου περιλαμβάνει συγκεκριμένα νοήματα και αξίες που εκφράζονται μέσω των θεσμών και της καθημερινής συμπεριφοράς μέσα στο αδιαίρετο κοινωνικό πλέγμα (Williams 1994: 46-49).

Ο πολιτισμός περιλαμβάνει εν συνόλω τα πνευματικά, κοινωνικά και υλικά επιτεύγματα της κοινωνίας. Επιπροσθέτως περικλείει τις τέχνες, την παράδοση τη γλώσσα την επιστήμη αλλά και τη θρησκεία. Ως εκ τούτου πρόκειται για μία έννοια που αντικατοπτρίζει τις πεποιθήσεις και τις αξίες των υποκειμένων ατομικά και άρα ως συλλογική απόρροια. Ο πολιτισμός δύναται να διαμορφώσει την ταυτότητα μίας κοινότητας και ασκεί επιρροή στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων που την απαρτίζουν. Κύρια σύνδεσή του είναι αυτή με τις έννοιες της παιδείας, της επιμόρφωσης, της επικοινωνίας, της ψυχαγωγίας αλλά και της πνευματικής και ψυχικής αναβάθμισης της κοινωνικής συμμετοχής και της τεχνολογικής αναβάθμισης (Bade 1995: 109).

Ο πολιτισμός σαφέστατα επηρεάζεται από τις εκάστοτε κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες αλλά και τις αντιλήψεις των ανθρώπων την εκάστοτε χρονική στιγμή. Ως εκ τούτου αποκτά ποικίλες σημασίες. Εκεί έγκειται και η πολυσχιδής του φύση. Παράλληλα, ως πολιτισμός νοείται ο τομέας, που δραστηριοποιείται στις αυθεντικές δημιουργικές τέχνες με σαφώς οικονομικό αντίκτυπο. Επιπροσθέτως συμβάλλει στην παραγωγή ωφελειών συναφών με την κοινωνία αλλά συμβάλλει ακόμα στο να παράγει και να διανέμει αγαθά και υπηρεσίες σε πάμπολλους τομείς.

Προκειμένου να προσδιοριστεί ορθώς ο πολιτισμός ως αξιακό σύστημα πρέπει να θεωρηθεί ιδιωτικό και συνάμα δημόσιο αγαθό. Όσον αφορά την αξία του, αυτή διέπεται από δύο πτυχές: την οικονομική και την πολιτιστική (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2011). Υπό την στενή έννοια ο πολιτισμός αναφέρεται σε υψηλές επιδόσεις ατομικότητων ή συλλογικοτήτων σε θέματα όπως η λογοτεχνία, η ποίηση, η μουσική και η τέχνη εν γένει. Ως εκ τούτου προκύπτει ο αποκλεισμός του όρου «λαϊκός πολιτισμός». Υπό μία ευρύτερη έννοια ο πολιτισμός είναι το σύνολο των αποτελούμενων στοιχείων των απαραίτητων για τον άνθρωπο για να προσαρμοστεί σε πολλαπλά περιβάλλοντα και να ικανοποιήσει ποικίλες ανάγκες του πνευματικές, σωματικές, υλικές κτλ. Συμπεριλαμβάνονται λοιπόν κανόνες αξιακά συστήματα της καθημερινότητας των ατόμων που απαρτίζουν ένα κοινωνικό σύνολο (Δαμανάκης 1989).

Σύμφωνα με τον Ηλιόπουλο (2017), ο πολιτισμός στην σύγχρονη κοινωνία είναι το σύνολο όσων προσδιορίζουν την εξέλιξη ενός έθνους και άρα την πορεία του, και διακρίνεται σε τεχνικό και πνευματικό. Τα χαρακτηριστικά που αναπτύσσουν οι άνθρωποι ζώντας σε έναν συγκεκριμένο τόπο συνθέτουν τον πολιτισμό. Συνεπώς είναι σημαντική η μοναδικότητα του κάθε πολιτισμού. Τοιουτοτρόπως διαμορφώνεται και η πολιτισμική ταυτότητα. Ως πολιτιστική ταυτότητα ορίζεται η συλλογική ταυτότητα και άρα η συλλογική συνείδηση που διέπει τα υποκείμενα του εκάστοτε κοινωνικού συνόλου, στα οποία καλλιεργείται η ιδέα ότι είναι μέλη ενός ιδιαίτερου συνόλου μοναδικού και διαφορετικού από τα άλλα, όπως ακριβώς προαναφέρθηκε.

Η πολιτιστική ταυτότητα ενός λαού περιλαμβάνει τη γλώσσα, τις αξίες, τις ιδεολογίες, τα συμπεριφορικά πρότυπα, καθώς επίσης και τη πολιτική και επιστημονική κληρονομιά. Πρόκειται συνεπώς για το αίσθημα του «ανήκειν» ενός

συνόλου το οποίο αναγνωρίζει και διατηρεί τα χαρακτηριστικά της μοναδικότητας και της διαφορετικότητας. Εξέχουσας δε σημασίας είναι το στοιχείο με το οποίο προσδιορίζεται και η διαλεκτική σχέση του λαού στην κοινότητα (Μπιτσάνη 2004: 37-42).

Εξετάζοντας την έννοια της ταυτότητας σημειώνεται ότι πρόκειται για μία έννοια που μεταβάλλεται αέναα. Τούτο προκύπτει καθώς επηρεάζεται από την κοινωνική πολυφωνία εντός των κοινωνικο-πολιτισμικών κοινοτήτων. Πρόκειται για ιστορικό μόρφωμα που υποβάλλεται σε αναθεωρητικά πλαίσια. Η οικοδόμηση της πολιτιστικής ταυτότητας έγκειται αφενός στα σταθερά χαρακτηριστικά της ομάδας που ανήκει το άτομο και αφετέρου στις εκάστοτε ατομικές του ιδιαιτερότητες. Αυτός ο συνδυασμός συνιστά την μοναδικότητα του ατόμου.

Η πολιτιστική ετερότητα συντελείται από δύο μηχανισμούς, τον εγχώριο που εξαρτάται από την πληθυσμιακή σύνθεση των κατοίκων ενός έθνους και την εισαγόμενο ο οποίος αφορά αμιγώς τις μεταναστευτικές ροές και τα αλλότρια πολιτισμικά στοιχεία (Γκόβαρης 2011).

Η φύση της πολιτισμικής ταυτότητας είναι υβριδική (Bhabha 1994 όπως αναφέρεται στο Baker, 2000). Το εν λόγω υβρίδιο υπόκειται σε μετακινήσεις και διαφοροποιήσεις λόγω των επαφών του υποκειμένου με ποικίλες πολιτισμικές ταυτότητες. Σύμφωνα με τον Papastergiadis (2000), η ταυτότητα βασίζεται στη διαπραγμάτευση της διαφορετικότητας σε μία διαδικασία διαρκών αλλαγών. Συνεπώς η διαφορετικότητα και οι αλλαγές σχηματίζουν ένα πεδίο διαφορετικών δυνάμεων που αλληλεπιδρούν και συμβάλλουν στη δημιουργία ενός υβριδίου.

1.3 Ο πολιτιστικός τουρισμός

Ο πολιτιστικός τουρισμός είναι το μακροβιότερο είδος εναλλακτικού τουρισμού με διαχρονική παρουσία. Κάνοντας μία ιστορική ανασκόπηση, ξεκινάμε από τον Ηρόδοτο. ο οποίος για να γράψει την Ιστορία πραγματοποίησε ταξίδια σε ποικίλα μέρη προκειμένου να συλλέξει πληροφορίες που αφορούν στα ήθη, τα έθιμα τις παραδόσεις και τα μνημεία. Επίσης ο Θαλής, ο Αναξίμανδρος, ο Στράβωνας και πολλοί άλλοι πραγματοποίησαν τέτοιου είδους ταξίδια, τα οποία λογίζονται ως πρόωγη μορφή πολιτιστικού προϊόντος (Μοίρα – Μυλωνοπούλου, 2009: 14-16).

Εν συνεχεία διάφοροι περιηγητές από την Ρώμη επισκέφτηκαν σπουδαίους πολιτισμούς όπως αυτόν της Ελλάδας και της Αιγύπτου. Συνεπώς έχουμε τη διενέργεια των ταξιδιών όχι για λόγους εργασίας (επαγγελματικούς) αλλά ούτε και αναψυχής, πολλώ μάλλον δε για λόγους επαφής με νέους πολιτισμούς. Ως εκ τούτου η περιήγηση με βασικό κίνητρο την επίσκεψη σε μνημεία πολιτισμού, ιστορικά μνημεία, οικιστικά σύνολα αρχιτεκτονικής αξίας ακόμα και πολιτιστικά ήθη και έθιμα όπως επίσης και η γαστρονομία ενός τόπου αποτελούν μέλη του πολιτιστικού τουρισμού. Η συγκεκριμένη κατηγορία αναγνωρίστηκε στα τέλη του 1970, όταν παρατηρήθηκε ότι τα υποκείμενα ταξιδεύουν προκειμένου να γνωρίσουν την πολιτιστική ταυτότητα ενός τόπου (Σφακιανάκης 2000: 20). Έχοντας ως στόχο την βιώσιμη ανάπτυξη, ο πολιτιστικός τουρισμός επίσης στοχεύει στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου ως εκ τούτου προκειμένου να προαχθεί ο πολιτισμός απαιτείται η διαφύλαξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων του εκάστοτε τόπου.

Συνεπώς, η κουλτούρα του πολιτιστικού τουρισμού ταυτίζεται με την αειφόρο αξιοποίηση και προστασία των προαναφερθέντων πόρων έχοντας ως απόρροια την περιβαλλοντική και κοινωνική ισορροπία. Συνεπώς όσον αφορά τον πολιτιστικό τουρισμό παρατηρείται συνεχής αλληλεπίδραση με το περιβάλλον που αναπτύσσεται και συμμετέχει στην εξέλιξή του. Σύμφωνα με τον Yvette Reisinger «ο πολιτιστικός τουρισμός είναι ένα είδος τουρισμού ειδικών ενδιαφερόντων που βασίζεται στην αναζήτηση και τη συμμετοχή σε νέες και βαθιές πολιτισμικές εμπειρίες είτε αυτές είναι αισθητικής, πνευματικής, συναισθηματικής ή ψυχολογικής φύσεως» (Μυλωνοπούλου, 2009: 25).

Ο πολιτιστικός τουρισμός είναι η δραστηριότητα που επιτρέπει στους ανθρώπους να βιώσουν τον τρόπο ζωής άλλων ανθρώπων, κατανοώντας έτσι τη διαφορετικότητά τους, τις παραδόσεις και τα έθιμά τους, την πνευματική τους καλλιέργεια, τις ιδέες τους, την ιστορική, αρχαιολογική ή άλλη πολιτιστική σημασία που έχει διατηρηθεί από παλαιότερες εποχές. Ο πολιτιστικός τουρισμός διαφέρει από τον τουρισμό αναψυχής, καθώς επιδιώκει να κατανοήσει ή να εκτιμήσει τη φύση του τόπου επίσκεψης (Αποστολόπουλος & Σδράλη, 2009).

Συνοψίζοντας, ο πολιτιστικός τουρισμός είναι κλάδος του εναλλακτικού τουρισμού. Είναι ο τομέας που προσελκύει αμέτρητους επισκέπτες ειδικού ενδιαφέροντος αφότου ο τουρισμός είχε απωλέσει την μαζικότητα του χαρακτήρα του. Συνεπώς έχει ως βασικό εφιαλτήριο την ποιότητα γεγονός που επιτυγχάνεται με την επαφή με την κουλτούρα του εκάστοτε τόπου επίσκεψης.

Πλέον κατόπιν αυτής της σύζευξης τουρισμού και πολιτισμού προκύπτει η δημιουργία του προαναφερθέντα τομέα, γεγονός άκρως σημαντικό καθώς πρόκειται για την σύζευξη εννοιών που έχουν αντίκτυπο σε ποικίλους κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς τομείς και άρα αποτελούν βασικούς κοινωνικούς πυλώνες.

1.4 Η σχέση-αλληλεπίδραση του τουρισμού και του πολιτισμού μέσα από την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού

Ο τουρισμός και ο πολιτισμός είναι έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες και αλληλένδετες. Συχνά τα ταξίδια πραγματοποιούνται επειδή οι άνθρωποι επιδιώκουν να γνωρίσουν τον πολιτισμό του τόπου που επισκέπτονται. Η σύζευξη του πολιτισμού και του τουρισμού δεν είναι ξεκάθαρη και έτσι προκύπτουν επιστημονικοί προβληματισμοί. Τούτο έγκειται στις διαφορετικές τους φύσεις, καθώς ο πολιτισμός συνδέεται με τον ελιτισμό ενώ ο τουρισμός με το εμπόριο και με μία πιο μαζική κουλτούρα.

Ως εκ τούτου η ύπαρξη του πολιτιστικού τουρισμού έρχεται για να γεφυρώσει τις αντιφάσεις αυτές μεταξύ των δύο εννοιών. Τουτέστιν ο τουρισμός όντας εναλλακτικός απαλλάσσεται από τον χαρακτήρα της προαναφερθείσας μαζικότητας και ενστερνίζεται την ποιότητα απευθυνόμενος σε τουρίστες με διαφορετικά κίνητρα περισσότερο εστιασμένα στην γνώση της παράδοσης, της έτερης πολιτισμικότητας και την γνωριμία με νέα κουλτούρα εν γένει.

Οι πολιτιστικοί τουρίστες ταξιδεύουν σε έναν τόπο προκειμένου να επισκεφτούν τα μνημεία και τους τόπους πολιτιστικού ενδιαφέροντος, εδώ λοιπόν έγκειται η σύζευξη των δύο εννοιών και ο νέος χαρακτήρας που αποκτά ο τουρισμός

όντας απαλλαγμένος από την μαζικότητα. Μπορούμε ακόμη να λάβουμε τον τομέα του εναλλακτικού τουρισμού που μελετάται στην παρούσα διπλωματική εργασία συν τοις άλλοις σαν αποτέλεσμα σύζευξης του τουρισμού και του πολιτισμού όπου καθώς επιτυγχάνεται αυτή η σύζευξη, προκύπτει η προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ωστόσο, οφείλουμε να καταθέσουμε ότι δεν υπάρχει επαρκώς εφαρμοσμένη έρευνα προκειμένου να επαληθευτεί η συνέργεια μεταξύ τουρισμού και πολιτισμού και το πως διασφαλίζεται η βιωσιμότητά τους αναφορικά με την ενσωμάτωση των πολιτιστικών και τουριστικών βιομηχανιών. Ο πολιτισμός δεν λογίζεται αμιγώς ως τουριστικός πόρος από τη μεριά της προσφοράς αλλά και ως ψυχολογική ανάγκη από την πλευρά των τουριστών από άποψη ζήτησης. Ο πολιτισμός παρουσιάζει δυνατότητες για την δημιουργία μίας μοναδικής ταυτότητας τόπου, όσον αφορά τον τομέα του τουρισμού, ενώ αντίστοιχα ο τουρισμός δύναται να ενισχύσει και να στηρίξει την πολιτιστική παραγωγή. Συνεπώς οι επιπτώσεις των οικονομικών του τουρισμού στον τομέα του πολιτισμού έχουν άμεσο συσχετισμό με τη δημιουργία ζωτικής σημασίας εσόδων και θέσεων εργασίας για τις επιχειρήσεις που δρουν εντός πολιτιστικών πλαισίων.

Αντίστοιχα παρατηρείται δυνατότητα βελτίωσης σε ειδικά τουριστικά προϊόντα λόγω του σημαντικού ρόλου που διαδραματίζει ο πολιτισμός. Ο πολιτισμός σύμφωνα με τη Boniface (1995, ό.π. αναφ. στο Μοίρα & Παρθένης, 2011: 145) είναι αυτό που διαφοροποιεί κάθε τόπο και αποτελεί το κίνητρο για να επισκεφτεί κανείς έναν προορισμό και να βιώσει μια ξεχωριστή εμπειρία. Εμπεριέχει και ενσωματώνει αξίες που δεν προσδιορίζονται ρητά από νομισματικές τιμές αφού τα πολιτιστικά αγαθά ανήκουν στο κοινωνικό σύνολο.

Η αλληλεπίδραση του τουρισμού και του πολιτισμού ενδέχεται να είναι αμφιπλεύρως επωφελής και αυτό διότι προωθείται μέσω αυτής της σχέσης η οικονομική ανάπτυξη και διατηρείται αλλά και διαφυλάσσεται ο πολιτισμός. Ωστόσο κρίνεται απαραίτητη η ισορροπημένη διαχείριση προς αποφυγήν των αρνητικών επιπτώσεων, όπως η πολιτιστική αλλοίωση και η περιβαλλοντική υποβάθμιση. Η συμμετοχή της τοπικής κοινότητας στην λήψη αποφάσεων και η ενίσχυση της

βιώσιμης τουριστικής πρακτικής είναι κρίσιμες για την επιτυχία αυτής της αλληλεπίδρασης.

1.5 Εναλλακτικός τουρισμός και επιμέρους μορφές του

Η φιλοσοφία του εναλλακτικού τουρισμού είναι συνυφασμένη με την επιθυμία του ανθρώπου να ζήσει κάτι αυθεντικό, ποιοτικό που θα δώσει νόημα στη ζωή του (Βαρβαρέσσος, 2011).

Σύμφωνα με τον Σουρτζή: «εναλλακτικός τουρισμός ή τουρισμός ειδικών ενδιαφερόντων είναι το σύνολο των ολοκληρωμένων τουριστικών υπηρεσιών, οι οποίες διακρίνονται από εξειδίκευση ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες και προτιμήσεις των πελατών τους, απευθύνονται σε ένα εξειδικευμένο κοινό, στηρίζονται σε οικολογικά ανεκτές και ήπιες δραστηριότητες, ενώ αναδεικνύουν χωρίς να καταστρέφουν τις φυσικές ομορφιές του τόπου» (Σουρτζής, 1999).

Όσον αφορά τις ειδικές μορφές τουρισμού πρόκειται για ταξίδια τα οποία διενεργούνται από τουρίστες που έχουν ειδικά ενδιαφέροντα – κίνητρα τα οποία μπορούν να υλοποιηθούν αποκλειστικά σε τόπους ειδικού ενδιαφέροντος. Συμπερασματικά αναφέρουμε ότι οι ειδικές τουριστικές μορφές αποτελούν μία εξειδικευμένη μορφή τουριστικής δραστηριότητας η οποία περιλαμβάνει μετακινήσεις τουριστών που από τη μία αποσκοπούν στην κάλυψη των ειδικών τους ενδιαφερόντων και από την άλλη επιθυμούν την επίσκεψή τους αξιοθέατα και τόπους που άπτονται του πεδίου ενδιαφέροντός τους. (Λαγός 2005).

Ο Βελισσαρίου (2000), υποστηρίζει ότι οι ειδικές μορφές τουρισμού διαθέτουν ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που λειτουργεί ως μοναδικό για τους τουρίστες και είναι αυτό το οποίο καθορίζει και δίνει όνομα στην εκάστοτε τουριστική μορφή. Ο εναλλακτικός τουρισμός αναφέρεται σε μία μορφή τουρισμού που επικεντρώνεται κατά κύριο λόγο σε αναζήτηση αυθεντικών και συναφών με τον πολιτισμό εμπειριών, γεγονός που τα διαφοροποιεί από τα «τουριστικά πακέτα» και

άρα από τον μαζικό τουρισμό. Επικεντρώνεται επιπροσθέτως σε περιοχές με φυσικό και πολιτισμικό πλούτο και κληρονομιά.

Ο εναλλακτικός τουρισμός επίσης ενθαρρύνει την επικοινωνία με τον γηγενή πληθυσμό και επίσης προωθεί βιώσιμες μορφές τουρισμού. Η όλη φιλοσοφία του εναλλακτικού τουρισμού συνυφαίνεται με την ανθρώπινη επιθυμία για αυθεντική και ποιοτική εμπειρία μέσω της οποίας θα νοηματοδοθεί η ίδια του η ζωή (Βαρβαρέσος, 2011). Σκοπός του είναι η μετάβαση από την ποσότητα που αντιπροσωπεύει ο μαζικός τουρισμός στην ποιότητα που διέπει τον τουρισμό μικρών ομάδων με ειδικά ενδιαφέροντα (Σπιλάνης, 2000). Η ποιότητα είναι ταυτόσημη του επιπέδου της αειφόρου ανάπτυξης δηλαδή από το φυσικό περιβάλλον και τους πολιτιστικούς πόρους. Ως εκ τούτου ο εναλλακτικός τουρισμός εντοπίζεται κυρίως στην ύπαιθρο σε περιοχές με φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον (Κομίλης & Βαγιόνης, 1999).

Στον εναλλακτικό τουρισμό συγκαταλέγονται όλες οι μορφές τουρισμού ενδεικτικά αναφέρονται ο πολιτιστικός τουρισμός, ο σκοτεινός ο τουρισμός ολοκαυτώματος, ο τουρισμός μνήμης στους οποίους και θα εντρυφήσουμε, ο αγροτουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο εκπαιδευτικός τουρισμός, ο συνεδριακός, ο ιατρικός τουρισμός κ.ά. Τα είδη διαμορφώνονται ανάλογα με τις ταξιδιωτικές ανάγκες και προτιμήσεις των τουριστών. Όσον αφορά τα τουριστικά κίνητρα δίνονται ούτως ώστε να συνδυαστεί η αναψυχή και η γνώση μέσω της βιωμένης εμπειρίας. Ένας ακόμη ρόλος που επιτελεί ο εναλλακτικός τουρισμός αναφορικά με τις ιδιαίτερες πελατειακές προτιμήσεις είναι η προσφορά εξατομικευμένης προσωποποιημένης αναψυχής. (Derrett, 2002).

Η προσέλευση πολλών ατόμων σε αυτό το είδος τουρισμού δημιουργεί νέους πιθανούς τουριστικούς τύπους. Παρατηρείται λοιπόν μεγάλη στροφή από τον μαζικό τουρισμό στον τουρισμό ειδικού ενδιαφέροντος. Η μετατόπιση τούτη έγκειται στις αλλαγές που υφίστανται τα νέα πελατειακά πρότυπα. Ένα εκ των βασικότερων κινήτρων είναι η αναζήτηση της ποιότητας και της ηρεμίας (προκύπτει από το παράδειγμα αγροτουρισμού) Σύμφωνα με το υπουργείο Τουρισμού ο εναλλακτικός τουρισμός περιλαμβάνει τις τουριστικές υπηρεσίες γενικά, οι οποίες διακρίνονται βάσει των ιδιαίτερων αναγκών, κινήτρων και προτιμήσεων, απευθύνονται σε εξειδικευμένη πελατεία τηρουμένων των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης συμβάλλοντας ακόμη στην μείωση της εποχικότητάς της. Συνεπώς αποσκοπεί στο να

εμπλουτιστεί το τουριστικό προϊόν, αξιοποιώντας επιχειρηματικά τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Κατά δεύτερον ο σκοπός έγκειται στο να αναδειχθούν και να αξιοποιηθούν φυσικά και πολιτισμικά αποθέματα. Τέλος, δεν θα πρέπει να συγχέονται με την έννοια των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, καθώς ο όρος των ειδικών μορφών τουρισμού, είναι σαφέστερα ευρύτερος και περιλαμβάνει στους κόλπους του και τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες αποτελούν υποκατηγορία τους και διέπονται από χαρακτηριστικά, που σχετίζονται με το ήπιο τουρισμό.

1.6 Ο τουρισμός μνήμης και ο σκοτεινός τουρισμός

Ξεκινώντας από τον τουρισμό μνήμης, πριν εξεταστεί και οριστεί οφείλουμε να διασαφηνίσουμε τον όρο «μνήμη». Η μνήμη είναι μία ιδιαίτερη έννοια που δεν επιδέχεται σαφή ορισμό. Ως εκ τούτου γίνεται λόγος πως πρόκειται για αναπόσπαστο κομμάτι της ανθρώπινης ύπαρξης ούσα τμήμα της συλλογικής μνήμης δηλαδή του συλλογικού «ήθους» φερεπεινός ενός έθνους αλλά και σε ατομικό επίπεδο. Τουτέστιν εντοπίζεται στο προσωπικό βίωμα αλλά ακόμη ψήγματα της εντοπίζονται στην συλλογική συνείδηση της κοινωνίας και άρα συνθέτουν και διαμορφώνουν την κοινωνική ταυτότητα. Πρακτικά μπορεί να οριστεί ως εξιστόρηση πεπραγμένων πράξεων, γεγονότων ή ανάμνηση βιωμένων συμβάντων. Ακόμη γίνεται αντιληπτή ως άυλη εκτυλισσόμενη αέναα στον χωροχρόνο. Κατ επέκταση λοιπόν περιλαμβάνει την κληρονομιά και την ταυτότητα. Οι συλλογικές παραστάσεις μνήμης αφορούν τη θέσπιση καθημερινών ρουτίνων, φεστιβάλ ή κοσμικών και θρησκευτικών τελετουργιών. Η κυριολεκτική μνήμη, είναι αθέρα και απόλυτη αναφορικά με την ανάμνηση. Στον αντίποδα η παραδειγματική μνήμη, μέσα από την ανάμνηση του παρελθόντος έρχεται να προβληματίσει το παρόν. Δεδομένης της πολυμορφίας της μνήμης, ατομικής ή συλλογικής όπως προαναφέρθηκε, βάσει της κοινωνικό πολιτικής αλλά και ιστορικής τους κουλτούρας, συνάγεται η αναγκαιότητα απόδοσης της μνήμης με πολυμορφικό σχεδιασμό (Τσιρώνης 2019) δυνάμει του πλουραλιστικού κοινού, ως αποδέκτη του τουρισμού μνήμης. Ο Γάλλος ιστορικός Pierre Nora (1984) εξειδικεύει τις περιπτώσεις εκείνες που αποσκοπούν στην αναζήτηση της ιστορικής μνήμης «ως μία διαδικασία που ενθαρρύνει το κοινό να διερευνήσει όλα τα

ενισχυμένα στοιχεία της κληρονομιάς, προκειμένου να αποκτήσει τον πολιτικό και πολιτισμικό εμπλουτισμό που παρέχεται από την αναφορά στο παρελθόν»

Προσεγγίζοντας θεωρητικώς και ακαδημαϊκώς την έννοια «τουρισμός μνήμης» πάλι σύμφωνα με τον Nora (1984) ενδέχεται να αποτελέσει καθοριστικό παράγοντα για να ανοίξει το πεδίο των σπουδών του τομέα των κοινωνικών επιστημών. Η σύζευξη της σχέσης τουρισμού-μνήμης οδηγεί στη δημιουργία του μοντελου «τουρισμού μνήμης» (Gonzalez, 2018:50) ο τουρισμός μνήμης αναφέρεται σε ταξίδια που έχουν ως κύριο στόχο την επίσκεψη τοποθεσιών με ιστορική σημασία και που είναι συνδεδεμένες με παρελθοντικές εμπειρίες και γεγονότα. Αυτές οι τοποθεσίες περιλαμβάνουν πεδία μαχών, ιστορικά μνημεία και κτήρια και γενικότερα χώρους-πεδία μνήμης.

Τόσο η μνήμη όσο και ο τουρισμός βασίζονται συν τοις άλλοις στα μέσα ενημέρωσης και πράττουν «συμμαχία» ούτως ώστε να σχηματίσουν ταυτότητες. Οι σχέσεις τουρισμού και μνήμης είναι αλληλένδετες και αλληλοεπηρεαζόμενες ως εκ τούτου ο τουρισμός « πυροδοτεί» τη μνήμη και η μνήμη οδηγεί στον τουρισμό. Ο τουρισμός μνήμης περιλαμβάνει ταξίδια σε μέρη με ιστορική ή προσωπική σημασία, ο σκοπός του έγκειται στο να αφυπνίσει στον τουρίστα το αίσθημα της αναπόλησης, του προβληματισμού, να τον παρακινήσει ούτως ώστε να έρθει σε επαφή να γνωρίσει ή να ανακαλέσει γεγονότα του παρελθόντος. Σχετίζεται με μνημειακές επισκέψεις που συνδέονται με σημαντικά γεγονότα του παρελθόντος.

Ο τουρισμός μνήμης έχει αυξανόμενο ενδιαφέρον για τους μελετητές σε όλες τις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες, παράγοντας ολοκληρωμένο έργο σχετικά με το ρόλο που διαδραματίζουν οι θεσμοί πολιτιστικής κληρονομιάς και τα αναμνηστικά τοπία στη διαμεσολάβηση διαδικασιών ατομικής και συλλογικής μνήμης και ταυτότητας (Samuel, 1994). Σημαντική είναι τέλος η συνεισφορά του όχι μόνο στην κατανόηση αλλά και στην διατήρηση της ιστορικής μνήμης και άρα είναι ο βασικός λόγος να κρατηθεί ζωντανή η ταυτότητα και να καταστρατηγηθεί η λήθη.

Εξετάζοντας τον σκοτεινό τουρισμό παρατηρήθηκε ότι σχετίζεται με ταξίδια και εμπειρίες εστιασμένα σε τόπους μνήμης μακάβριων ή και μελαγχολικών γεγονότων. Οι σκοτεινοί τουρίστες επίσκεπτονται μέρη που σχετίζονται με τον θάνατο ή τραγικά γεγονότα. Αξίζει να αναφερθούν μερικές περιοχές που σχετίζονται

με σκοτεινό τουρισμό όπως είναι το Μεξικό που γιορτάζει την γιορτή των νεκρών. Ακόμη ως σκοτεινός τουρισμός λογίζεται η επίσκεψη στις φυλακές του Αλκατράζ, η επίσκεψη στην Χιροσίμα και το Ναγκασάκι στην Ιαπωνία μετά την ρίψη ατομικής βόμβας το 1945 και αρκετές άλλες περιοχές που σημαδεύτηκαν από τραγικά συμβάντα. Επιπροσθέτως παρατηρείται ροπή στον σκοτεινό τουρισμό για ποικίλους λόγους συμπεριλαμβανομένης της ιστορικής περιέργειας και της περιέργειας εν γένει.

Ωστόσο πρόκειται για αμφιλεγόμενο θέμα εγείροντας ερωτήματα ηθικά σχετικά με την εμπορευματοποίηση της τραγωδίας και την καταλληλότητα του τουρισμού σε τέτοιες τοποθεσίες ο σκοτεινός τουρισμός μεσολαβεί σε ένα πιθανό κοινωνικό φίλτρο μεταξύ ζωής και θανάτου. Συμπερασματικά βλέπουμε ότι ο σκοτεινός τουρισμός είναι ένας θεσμός που μεσολαβεί, παρέχοντας έναν τόπο σύνδεσης των ζωντανών με τους νεκρούς επιτρέποντας ταυτοχρόνως έναν γνωστικό χώρο για τον Εαυτό να κατασκευάσει σύγχρονες οντολογικές έννοιες της θνητότητας.

Ο Pagliari (2004) αφουγκραζόμενος τον συλλογικό εαυτό ο οποίος αρνείται τον θάνατο και αυτό προκύπτει λόγο της στάσης απέναντι στην ιατρική και τη θνησιμότητα, η κοινωνία στον αντίποδα αυτού, έχει μεταβεί στο να αψηφά πλέον τον θάνατο. Ο Pagliari υποστηρίζει επίσης ότι η σύγχρονη κοινωνία εισέρχεται τώρα σε μια εποχή που *χλευάζει το θάνατο*, όπου ο θάνατος χλευάζεται, εμπορευματοποιείται και πωλείται για χάρη της τέχνης και της ψυχαγωγίας.

Επιπλέον, οι θρησκευτικοί θεσμοί, οι οποίοι κάποτε αποτελούσαν ιερούς θόλους καθοδήγησης της θνητότητας, έχουν σε μεγάλο βαθμό αναιρεθεί για τον κοσμικό Εαυτό. Ο σκοτεινός τουρισμός ως πολιτιστική αναπαράσταση συγκεκριμένου θανάτου έχει αναφερθεί ως ένας σύγχρονος μεσολαβητικός θεσμός μεταξύ ζωντανών και νεκρών (Walter, 2009), ενώ ο Stone (2011a:25) υποστηρίζει ότι «ο σκοτεινός τουρισμός παρέχει την ευκαιρία να αναλογιστούμε τον θάνατο του Εαυτού κοιτάζοντας τον Σημαντικό Άλλο Νεκρό».

Επιπροσθέτως, έχουν γίνει προσπάθειες να αναλυθούν συγκεκριμένες εκδηλώσεις του σκοτεινού τουρισμού, από τα πολεμικά μουσεία που υιοθετούν τόσο παραδοσιακές όσο και σύγχρονες μουσειολογικές μεθόδους (επανα)παρουσίασης

(Wight & Lennon 2004), έως τους επισκέπτες της γενοκτονίας και την πολιτική ιδεολογία που συνδέεται με αυτή τη μνήμη (Williams 2004). Η προσοχή έχει επίσης εστιασθεί, αν και σε μικρότερο βαθμό, στα κίνητρα των επισκεπτών να αναζητήσουν τέτοιους χώρους ή εμπειρίες, (Tarlow 2005, Wight 2005), συμπεριλαμβανομένων των προτεινόμενων «οδηγών» που ποικίλλουν από νοσηρή περιέργεια, μέσω *schadenfreude* (Seaton και Lennon 2004), σε μια συλλογική αίσθηση ταυτότητας ή επιβίωσης «ενόψει βίαιων διαταραχών των ρουτινών συλλογικής ζωής» (Rojek 1997: 61).

Ο Stone (2006), υποστηρίζει ότι πάντοτε ο άνθρωπος ένιωθε μια ιδιαίτερη γοητεία, με το θέμα του θανάτου και του σκοτεινού, είτε εξαιτίας του σεβασμού και της ευλάβειας που αισθανόταν, είτε λόγω της περιέργειας για το μακάβριο και την δεισιδαιμονία. Η άποψη των Stone και Sharpley (2008), είναι ότι παρά την αυξανόμενη ακαδημαϊκή προσοχή προς τον σκοτεινό τουρισμό, η κατανόηση του θέματος παραμένει περιορισμένη, ιδιαίτερα από την άποψη της κατανάλωσης. Αυτό συμβαίνει, διότι η βιβλιογραφία επικεντρώνεται κυρίως στην ζήτηση του σκοτεινού τουρισμού και λιγότερο στην προσφορά των σκοτεινών τουριστικών εμπειριών.

Ο Dalton (2015) ορίζει ως σκοτεινό τουρισμό την επικέντρωση σε μέρη που σχετίζονται με τις γενοκτονίες, τους μαζικούς θανάτους, την πραγματοποίηση τρομοκρατικών χτυπημάτων ή και μέρη που καταπατώνται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Σύμφωνα με τους Kulcsar & Simon, 2015 Ο σκοτεινός τουρισμός είναι μία αμφιλεγόμενη μορφή τουρισμού, η οποία περιλαμβάνει προορισμούς και αξιοθέατα, που έχουν μία απευθείας σύνδεση με τον θάνατο, τις φυσικές καταστροφές ή ένα οποιοδήποτε άλλο τραγικό γεγονός.

Ο σκοτεινός τουρισμός γίνεται προϊόν κατανάλωσης από τους τουρίστες, οι οποίοι κατ' ουσίαν καταναλώνουν τον θάνατο ή την οδύνη άλλων υποκειμένων έχοντας ωστόσο ως απώτερο στόχο την αυτοβελτίωσή τους. Από τη μία ο σκοτεινός τουρισμός εκλαμβάνεται από μια ομάδα ειδικών είτε ως σαδισμός είτε ως ένδειξη διάλυσης των ηθικών δεσμών. Από την άλλη εκλαμβάνεται ως μέσο επίτευξης της επίγνωσης σε θέματα που σχετίζονται με την ζωή και τον θάνατο. Σύμφωνα με τον Πλιακά (2017) μέσω του σκοτεινού τουρισμού το παρελθόν παρουσιάζεται σε κοινή θέα.

Όσον αφορά τα κίνητρα ζήτησης και προσφοράς του σκοτεινού τουρισμού σημειώνεται ότι μετά την λήξη του Β Παγκοσμίου Πολέμου η τουριστική ζήτηση αυξήθηκε, ως εκ τούτου προέκυψαν ερωτήματα σε συνάρτηση με τους παράγοντες που καθορίζουν την εν λόγω ζήτηση. Στα ερωτήματα τούτα είναι πολύ δύσκολο να δώσουμε απάντηση και αυτό διότι η απάντηση προκύπτει από τη μελέτη κινήτρων που υποκινούν το εκάστοτε υποκείμενο (Βαρβαρέσος 2013). Οι προθέσεις για επίσκεψη σε τοποθεσίες σκοτεινού τουρισμού θα μπορούσαν να σχετίζονται με τον σκοτεινό τουρισμό ως «ανθρωπολογική προσπάθεια εξημέρωσης του θανάτου», σε αντίθεση με τη νοσηρή φύση της σκοτεινής κατανάλωσης.

1.7 Ο τουρισμός Ολοκαυτώματος

Θέλοντας να καθορίσουμε την έννοια του όρου του Ολοκαυτώματος, νοούμε «... τη μαζική και βάρβαρη θανάτωση, τον αφανισμό μεγάλου αριθμού ανθρώπων ... ο όρος χρησιμοποιήθηκε επίσης για να χαρακτηρίσει τη μαζική δολοφονία εκατομμυρίων Εβραίων από τους ναζιστές, αντιστοιχώντας έτσι στο εβρ. *So'ah* «ερήμωση, ερείπωση»...». (Μπαμπινιώτης, 2002:1248).

Σύμφωνα με τους Hermanova E. Και Abrhams (2015) ως έναυσμα για το ενδιαφέρον αναφορικά με τον τουρισμό ολοκαυτώματος μπορούν να ενταχθούν ως κριτήρια το ιστορικό ενδιαφέρον και η περιέργεια, η αναζήτηση της γνώσης αλλά και η αναζήτηση των ριζών. Ακόμη και η νοσταλγία όσων επέζησαν της τραγωδίας. Επίσης αποδίδεται φόρος τιμής στα θύματα και επέρχεται «προσωπική κάθαρση». Οι χώροι οι άρρηκτα συνυφασμένοι με την ιστορία οι οποίοι αποδίδουν φόρο τιμής στα θύματα της εθνικοσοσιαλιστικής Γερμανίας αποτελούν ένα ευρύ δίκτυο μνημειακής πολιτιστικής κληρονομιάς. Η πλειονότητα των τόπων που διαδραματίστηκαν τα γεγονότα της φρίκης την περίοδο 1933-1945 χαρακτηρίστηκαν ως μνημεία Ολοκαυτώματος στην μνήμη των 6 εκατομμυρίων Εβραίων που βρήκαν μαρτυρικό θάνατο και άλλων πολλών ομάδων που εκδιώχθηκαν και θανατώθηκαν.

Ο τουρισμός Ολοκαυτώματος αναφέρεται στην πρακτική επισκέψεων σε χώρους που συνδέονται με το Ολοκαύτωμα και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης που δημιούργησαν οι Ναζί για την εξόντωση όπως προαναφέρθηκε εκατομμυρίων

ανθρώπων, καθώς και σε μνημεία και μουσεία που τιμούν την μνήμη των θυμάτων του. Αυτός ο τύπος τουρισμού συνδυάζει την εκπαίδευση και την μνήμη με την ιστορική επίγνωση. Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να παραθέσουμε τους σημαντικότερους προορισμούς του τουρισμού Ολοκαυτώματος. Αυτά είναι το πρώην στρατόπεδο συγκέντρωσης του Άουσβιτς-Μπίρκεναου, το πιο διάσημο εκ των στρατοπέδων που βρίσκεται στην Πολωνία, αναφέρεται πρώτο και κύριο διότι εξετάζεται στην παρούσα διπλωματική ως μελέτη περίπτωσης. Ύστερα είναι το μουσείο Ολοκαυτώματος των ΗΠΑ ένα μεγάλο μουσείο στην Ουάσινγκτον, που αφιερώνεται στην ιστορία και στα θύματα του Ολοκαυτώματος. Ένας άλλος προορισμός είναι το μνημείο Ολοκαυτώματος του Βερολίνου, το οποίο βρίσκεται στην Γερμανία και τιμά τους Εβραίους θύματα του Ολοκαυτώματος. Εν συνεχεία έχουμε το Γιαντ Βασέμ το επίσημο μουσείο της Ιερουσαλήμ προς τιμήν των θυμάτων της θηριωδίας του Ολοκαυτώματος. Και τέλος το πρώτο στρατόπεδο συγκέντρωσης το Νταχάου που βρίσκεται στην Γερμανία.

Ο τουρισμός του Ολοκαυτώματος έχει πολλαπλούς στόχους. Πρωτίστως στοχεύει στην εκπαίδευση και στην ευαισθητοποίηση των επισκεπτών έχοντας ως απόρροια την βαθύτερη κατανόηση του ευρύτερου πλαισίου των φρικτών γεγονότων που διαδραματίστηκαν. Τούτο λειτουργεί ως έναυσμα για αποφυγή επανάληψης, τουτέστιν η ιστορία να μαθευτεί και να «βιωθεί» διδακτικά προς αποφυγή μελλοντικών λαθών και έχοντας ως αμεσώτατο σκοπό την προώθηση της ειρήνης. Κλείνοντας υψίστης σημασίας στόχος είναι να διατηρηθεί ζωντανή η μνήμη και η τιμή των θυμάτων και να αποδίδεται σαφέστατα φόρος τιμής στην μνήμη τους.

Ωστόσο οφείλει να τονιστεί στα πλαίσια αυτού του είδους τουρισμού ότι οι επισκέπτες των τόπων μνήμης θα πρέπει να προσεγγίζουν τους χώρους αυτούς με σεβασμό και μεγάλη ευαισθησία, λογίζοντάς τους ως τόπους «ιερούς». Τίθεται λοιπόν ως επιτακτική ανάγκη, η ανάγκη σεβασμού των χώρων μνήμης. Σύμφωνα με τον Griffiths, C. (2018) Όπως κάθε είδος τουρισμού, έτσι και το σύγχρονο φαινόμενο του τουρισμού του Ολοκαυτώματος διέπεται από τη σχέση προσφοράς και ζήτησης. Ωστόσο, η σύγχρονη έρευνα τείνει να επικεντρώνεται μόνο στην πλευρά της ζήτησης, όπως για παράδειγμα στο γιατί οι επισκέπτες έλκονται από αυτούς τους χώρους. Οι διαδικτυακές κριτικές για τις ομαδικές ξεναγήσεις στο Άουσβιτς αποκαλύπτουν συχνά μια αίσθηση δυσφορίας μεταξύ των επισκεπτών, καθώς διατυπώνουν

ανησυχίες σχετικά με την εμπορευματοποίηση της εμπειρίας, τον ανεπαρκή έλεγχο του πλήθους και την έλλειψη συναισθηματικής σύνδεσης με τον τόπο και τα γεγονότα. Αυτές οι αντιδράσεις φαίνεται να αντανακλούν την επιθυμία των επισκεπτών να μάθουν για την ιστορία του τόπου με υπεύθυνο και ηθικό τρόπο.

1.8 Η διαμόρφωση ταυτότητας και η σημασία της

Εξετάζοντας την έννοια της ταυτότητας σημειώνεται ότι πρόκειται για μία έννοια που μεταβάλλεται αέναα, καθώς επηρεάζεται από την κοινωνική «πολυφωνία» εντός των πολιτισμικών κοινοτήτων. Πρόκειται για ιστορικό μόρφωμα που υποβάλλεται σε αναθεωρητικά πλαίσια. Στην προκειμένη περίπτωση μελετάται η διαμόρφωση μιας συλλογικής ταυτότητας που διαμορφώνεται και καθορίζεται από πλήθος παραγόντων.

Εστιάζοντας για παράδειγμα στην ιστορία και την μνήμη και άρα με μία εθνική ταυτότητα, παρατηρείται ότι μέσω της μνήμης επιτυγχάνεται η ενότητα του έθνους και εξασφαλίζεται η ιστορική του συνέχεια. Κατόπιν συγκρότησης μίας ισχυρής ιστορικής ταυτότητας η ενότητα του έθνους ή της εθνοτικής ομάδας είναι ακλόνητη και άρα ισχυροποιείται και ενδυναμώνεται.

Η ταυτότητα, ατομική και συλλογική, και στις δύο περιπτώσεις επιτελεί τον ίδιο ρόλο, τον ρόλο του να προσφέρει στην ατομικότητα ή την συλλογικότητα την αίσθηση του «ανήκειν» και άρα της ένταξης σε ομάδα – σύνολο – πλαίσιο.

1.9 Επαναχρησιμοποίηση ιστορικών τόπων μνήμης για τουριστικούς σκοπούς

Ένας από τους στόχους που πραγματεύεται η διατριβή αυτή και ένα εκ των ερευνητικών ερωτημάτων που καλείται να απαντήσει κατόπιν βιβλιογραφικής ανασκόπησης είναι με ποιον τρόπο μπορούν οι ιστορικοί τόποι (αυτοί που μελετώνται εν προκειμένω) να χρησιμοποιηθούν εκ νέου όχι μόνο περιοριζόμενοι στο μουσειακό τους ρόλο αλλά να αναδειχθούν σε τόπους ηθικής διαμόρφωσης της δημόσιας ιστορίας και της ιστορικής μνήμης. Δηλαδή εξετάζεται το κατά πόσο ενδέχεται να γίνουν πόλοι έλξης και να αποκτήσουν νέα ταυτότητα. Συνεπώς πρόκειται για μία

στρατηγική που σαφώς έχει πρόσφορο έδαφος να δώσει σημαντικά οφέλη χωρίς ωστόσο να μπορούν να αποφευχθούν οι προκλήσεις.

Ξεκινώντας από τα οφέλη διαπιστώνεται ότι αρχικά είναι στρατηγική που μπορεί να επιφέρει πολλάοικονομικά οφέλη γεγονός που συνεπάγεται την οικονομική τοπική ανάπτυξη η οποία προκύπτει σαφέστατα λόγω της τουριστικής προσέλκυσης με αυτόν τον τρόπο ενδέχεται και είναι δόκιμο να συμβεί, η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Η τουριστική εκμετάλλευση των ιστορικών τόπων μνήμης μπορεί επίσης να οδηγήσει σε καλύτερη συντήρηση και αποκατάσταση αλλά και προστασία αυτών των χώρων. Αυτά τα έσοδα συνεπώς μπορούν να διατεθούν για την αναστήλωση των μνημείων συν τοις άλλοις , ακόμη μπορούν να διατεθούν και για την παροχή εκπαιδευτικού υλικού. Συνεπώς τίθεται ως υψίστης σημασίας το ζήτημα του εκπαιδευτικού ρόλου ως μέγιστο όφελος , καθώς η προσέλκυση τουριστών σε ιστορικούς τόπους μπορεί να αυξήσει την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση του κοινού όσον αφορά τα σημαντικά γεγονότα και γενικότερα τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν και κατέστησαν μοναδική την ταυτότητα του εκάστοτε ιστορικού τόπου. Οι επισκέπτες όπως αναφέρεται συνεχώς στην παρούσα διπλωματική έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν την ιστορία και τον πολιτισμό του τόπου επίσκεψης και να ενισχύσουν τη συλλογική μνήμη και κατανόηση.

Στον αντίποδα ωστόσο υπάρχουν και οι ενδεχόμενες προκλήσεις και δυσκολίες που παρουσιάζονται. Αρχικά να τονιστεί ότι ελλοχεύει ο κίνδυνος της αλλοίωσης της ιστορικής αλήθειας με απώτερο στόχο την προσέλκυση περισσότερων τουριστών. Η υπερεκμετάλλευση των ιστορικών τόπων μνήμης μπορεί να οδηγήσει σε απώλεια της αυθεντικότητάς τους και κατ'επέκτασιν της ταυτότητάς τους. Ύστερα υπάρχουν οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις ήτοι οι φθορές των χώρων αυτών και του φυσικού τους περιβάλλοντος. Οι ιστορικοί τόποι μνήμης ακριβώς όπως στις περιπτώσεις που εξετάζονται εδώ είναι συνυφασμένοι (σαφώς όχι πάντα και όχι όλοι) με τραγικά γεγονότα, πολέμους και συντελέσεις γενοκτονιών, η τουριστική λοιπόν αυτή αξιοποίηση τούτων των χώρων πρέπει να γίνεται με τον μέγιστο βαθμό σεβασμού και ευαισθησίας ώστε να μην σπλωθεί η μνήμη των θυμάτων αλλά και να μην προσβληθεί η κοινότητα και οι απόγονοι των θυμάτων.

Συνοψίζοντας, η επαναχρησιμοποίηση ιστορικών τόπων μνήμης για τουριστικούς σκοπούς μπορεί να προσφέρει ποικιλία οφελών αρκεί να γίνεται με σεβασμό και τιμή, ευαισθησία και προσοχή στη διατήρηση της ιστορικής αλήθειας και της αξιοπρέπειας των ιστορικών τόπων.

B Μέρος: Μελέτη περίπτωσης

2. Το αφρικανικό δουλεμπόριο και η ιστορική εξέλιξή του

Μελετώντας την ιστορία του αφρικανικού δουλεμπορίου, το διατλαντικό εμπόριο, παρατηρούμε ότι πρόκειται για το μεγαλύτερο εξαναγκασμένο κίνημα μετανάστευσης στην ανθρώπινη ιστορία. Το αφρικανικό δουλεμπόριο που μελετάται στην παρούσα διατριβή, διενεργούνταν από τον 15^ο αιώνα μέχρι τον 19^ο αιώνα. Η συντριπτική πλειονότητα των υποδουλωμένων που μεταφέρθηκαν στο Νέο Κόσμο ακολούθησαν την τριγωνική δουλεμπορική διαδρομή (Αφρική => Δυτικές Ινδίες => Αμερική) και το επονομαζόμενο Middle Passage (Μεσσαίο Πέρασμα στις Δυτικές Ινδίες). Η πλειοψηφία των υποδουλωμένων είχαν καταγωγή από την Δυτική Αφρική, οι αριθμοί των ανθρώπων που έζησαν και αιχμαλωτίστηκαν σε καθεστώς δουλείας ήταν τόσο μεγάλοι που αποτέλεσαν τον μεγαλύτερο αριθμό μεταναστών πριν τελειώσει ο 18^{ος} αιώνας. Αξίζει να σημειωθεί ότι 4 στις 5 γυναίκες που διέσχισαν καταναγκαστικά τον Ατλαντικό Ωκεανό, ούσες υπό καθεστώς δουλείας είχαν αφρικανική καταγωγή. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι οι μελλοντικοί σκλάβοι απαγάγωνταν από τα ίδια τους τα σπίτια ήδη από τα παρελθόντα έτη καθώς Ευρωπαίοι αλλά και ο γηγενής μουσουλμανικός πληθυσμός είχε έντονη ενασχόληση με το δουλεμπόριο για πολλούς αιώνες πριν από τον αποικισμό της Αμερικής. Παρόλο λοιπόν που το δουλεμπόριο διενεργούνταν από παλιά και μάλιστα ευρέως, αυτό που εκτυλίχθηκε στην Αφρικανική ήπειρο ήταν από τα μεγαλύτερα όσον αφορά την όγκο αλλά και την έντασή του, ήταν λοιπόν το μεγαλύτερο δουλεμπόριο που συντελέστηκε στην ανθρωπότητα. Όπως έγραψε η **ElikiaM'bokolo** στη «**LeMondediplomatique**»:

Η αφρικανική ήπειρος αφαιρέθηκε από τους ανθρώπινους πόρους της μέσω όλων των πιθανών οδών. Σε όλη τη Σαχάρα, μέσω της Ερυθράς Θάλασσας, από τα λιμάνια του Ινδικού Ωκεανού κι από τον Ατλαντικό. Τουλάχιστον 10 αιώνες δουλείας προς όφελος των μουσουλμανικών χωρών (από τον 9ο έως το 19ο αιώνα) ...

Τέσσερα εκατομμύρια σκλαβωμένοι εξάγονται μέσω της Ερυθράς Θάλασσας, άλλα τέσσερα εκατομμύρια μέσα από τα λιμάνια των Σουαχίλι στον Ινδικό Ωκεανό, μέχρι και εννέα εκατομμύρια κατά μήκος της διαδρομής των караβανιών της Σαχάρας, κι έντεκα έως είκοσι εκατομμύρια (ανάλογα με τον συγγραφέα) στον Ατλαντικό Ωκεανό.

Η μεγάλη πλειοψηφία των σκλάβων που πέρασαν τον Ατλαντικό ωκεανό εισήχθησαν στην Καραϊβική και τη Νότια Αμερική. Μόνο το 6% των Αφρικανών αιχμαλώτων απεστάλησαν απευθείας στη Βόρεια Αμερική. Κι όμως μέχρι το 1825, οι ΗΠΑ είχαν 1/4 των σκλάβων στο Νέο Κόσμο. Στην Καραϊβική, την Ολλανδική Γουιάνα και τη Βραζιλία, το ποσοστό θανάτου των δούλων ήταν τόσο υψηλό και το ποσοστό γεννήσεων ήταν τόσο χαμηλό ώστε δεν μπορούσαν να διατηρήσουν τον πληθυσμό τους χωρίς νέες εισαγωγές από την Αφρική.

Επίσης τεράστιο ποσοστό εξ αυτών απεβίωσε κατά την μεταφορά του. Οι δουλέμποροι στρίμωνχαν στα αμπάρια των πλοίων 350 έως 600 σκλάβους σε κάθε δρομολόγιο. Οι συνθήκες αιχμαλωσίας και κατά την μεταφορά και εν γένει ήταν άθλιες, άκρως απάνθρωπες και δυσμενείς. Οι σκλάβοι μεταφέρονταν γυμνοί και αλυσοδεμένοι κατά μήκος των σειρών του αμπαριού (βλ. Εικόνα 2, Παράρτημα Εικόνων)

Τραγική απόρροια του εν λόγω δουλεμπορίου εκτός της αναγκαστικής εκτόπισης είναι ο θάνατος 17 εκατομμυρίων ανθρώπων. Αν και η πληθυσμιακή στασιμότητα υποδεικνύει πολύ μεγαλύτερο αριθμό. Κάνοντας την ιστορική ανασκόπηση διαπιστώνουμε ότι το διατλαντικό δουλεμπόριο πραγματοποιήθηκε στον Ατλαντικό ωκεανό από τον δέκατο πέμπτο έως τον δέκατο ένατο αιώνα.

Από τον συγγραφέα του «The Slave Trade» Patrick Manning εκτιμάται ότι περίπου 12 εκατομμύρια δούλοι μεταξύ των αιώνων άνθισης της δουλεμπορίας εισήλθαν στο διατλαντικό δουλεμπόριο.

Εστιάζοντας τώρα στο δουλεμπόριο, έχοντας εμπλέξει εκατομμύρια άτομα, έχει αλλάξει τη δημογραφική και πολιτιστική τάξη του κόσμου και έχει παράγει κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές επιπτώσεις σε κάθε ήπειρο. Συγκεκριμένα, συνέβαλε στη δημιουργία της ταυτότητας των Αφροαμερικανών αλλά και σε αυτή των σύγχρονων Αμερικανικών Κρατών (Curto, Lovejoy, 2004).

2.1 Η μελέτη περίπτωσης της νήσου Gorée στην Σενεγάλη, το νησί ως πεδίο μνήμης

Η Σενεγάλη είναι μία χώρα νότια του ποταμού Σενεγάλη στην δυτική Αφρική. Πρωτεύουσα της είναι το Ντακάρ. Η Σενεγάλη βρέχεται δυτικά από τον Ατλαντικό ωκεανό. Βόρεια συνορεύει με την Μαυριτανία ανατολικά με το Μάλι, νότια με την Γουινέα και τη Γουινέα Μπισσάου. Η χώρα έχει έκταση 196.722 τ.χλμ και πληθυσμό περίπου 18 εκατομμύρια κατοίκους. Η γεωγραφική της προαναφερθείσα θέση που αφορά ότι συνορεύει με τον Ατλαντικό είναι κομβική για την μελέτη περίπτωσης μας καθώς λόγω αυτής της θέσης της, έγινε το επίκεντρο του δουλεμπορίου για 4 τουλάχιστον αιώνες.

Μελετώντας σχετικά με το νησί, πρόκειται για ένα νησί του βορείου Ατλαντικού ωκεανού ενώ ταυτοχρόνως βρίσκεται εντός του όρμου του Ντακάρ της πρωτεύουσας της Σενεγάλης. Βρίσκεται στην ίδια απόσταση με την ακτή της Σενεγάλης, ακριβώς απέναντι από το Ντακάρ.. Η νήσος καταλήφθηκε – κυβερνήθηκε διαδοχικά από Ολλανδούς, Πορτογάλλους, Γάλλους και Άγγλους. Η ονοματοδοσία έγινε από τους Ολλανδούς που το ονόμασαν «Goede Reede», «ο καλός όρμος» ως εκ τούτου λοιπόν προέκυψε η σημερινή ονομασία, Gorée. Το νησί χαρακτηρίστηκε ιστορικός τόπος το 1944, το έτος 1975 η ανεξάρτητη πλέον Σενεγάλη το ενέγραψε στον Κατάλογο Εθνικής κληρονομιάς. Το 1978 ανακηρύχθηκε Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της Unesco. Όσον αφορά την διαμορφωμένη παγκόσμια συνείδηση αυτή η νησίδα μνήμης αποτελεί το σύμβολο του δουλεμπορίου έχοντας ως κορμό τον πόνο και τα δάκρυα. Το Νησί αυτό είναι νησί Παγκόσμιας κληρονομιάς του Εκπαιδευτικού πολιτιστικού και επιστημονικού οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.

Το Γορέε έχει γίνει πρωταρχικός προορισμός για τον παγκόσμιο τουρισμό, ιδιαίτερα για την αφρικανική διασπορά από τον Νέο Κόσμο αλλά και για πολλούς Ευρωπαίους και Αφρικανούς υπηκόους. Σήμερα, το Γορέε είναι ένα κράμα όπου διαφορετικοί ενδιαφερόμενοι μάχονται για το ρόλο, τη θέση και τη σημασία του νησιού στο δουλεμπόριο του Ατλαντικού και τις διαρκείς κληρονομίες του στο παρόν. το Γορέε οφείλει μεγάλο μέρος της φήμης του στην κληρονομιά του, υλική και άυλη συμπεριλαμβανομένης της αρχιτεκτονικής, της αρχαιολογίας και των μνημείων, οι πρόσφατες διαμάχες σχετικά με τη διατήρηση του χώρου και τη συμμόρφωση με την πολιτική έθεσαν ερωτήματα σχετικά με την παρουσίαση και την κατανάλωση της πολιτιστικής κληρονομιάς. το Γορέε αποτελεί πεδίο μνήμης μείζονος σημασίας και συμβάλλει σημαντικά στην διαμόρφωση του αφρικανικού ήθους και ταυτότητας. Ένας λαός χωρίς παρελθόν λογίζεται ως ατελής όπως υποστηρίζει ο Gassel, το ήθος των Αφρικανών και ιδιαιτέρως των Σενεγαλέζων έχει οριστεί και καθοριστεί βάσει της συλλογικής μνήμης της δουλείας που επιβάλλεται ως βαριά κληρονομιά. Τα γεγονότα και ο τρόπος του δουλεμπορίου στιγμάτισαν την πολιτιστική μνήμη της Σενεγάλης η οποία βασίζεται εξ ολοκλήρου στη συλλογική εμπειρία του τραύματος. Το νησί λογίζεται ως σύμβολο μνήμης καθότι προσκαλεί τους επισκέπτες να αναλογιστούν τις αδικίες του παρελθόντος και τη διαρκή αναζήτηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και ελευθερίας. η Αφρική της εποχής του δουλεμπορίου δεν υπάρχει πλέον (Hall, 1990): δεν είναι ο προορισμός μιας πραγματικής επιστροφής, αλλά αποτελεί μια πνευματική μεταφορά, μια πολιτιστική επαφή και ένα άγγιγμα ενός τραύματος που ναι μεν δεν υπάρχει ενεργό αλλά ουδέποτε έχει επουλωθεί.

Στο πρόσφατο παρελθόν, από τη δεκαετία του '90 και ύστερα περίπου, έγινε πόλος έλξης για ανεξάρτητους τουρίστες που ταξίδευαν με τα σακίδιά τους, έτσι δημιουργήθηκε η ανάγκη για την δημιουργία καταλυμάτων. Ωστόσο αυτή η τουριστική έλευση δεν ευνόησε εν τέλει το νησί και δεν αποτέλεσε οικονομική αρωγή καθώς οι πρωτοβουλίες των ιδιωτών που επιμελήθηκαν την τουριστική εισροή δεν έχαιρε επαγγελματισμού συνεπώς γίνεται λόγος για ασυντόνιστες κινήσεις χωρίς την επίβλεψη της τοπικής αυτοδιοίκησης που δυστυχώς δεν ευόδωσαν.

Όσον αφορά τα στοιχεία επισκεψιμότητας της εν λόγω περίπτωσης οφείλουμε να τονίσουμε πως εν προκειμένω εξετάζεται το νησί συμβολικά και άρα ως εκ τούτου

προσπαθούμε να υπογραμμίσουμε το κατά πως αναπτυσσόμενες χώρες χρησιμοποιούν τον τουρισμό ως μοχλό ανάπτυξης χωρίς να ελλοχεύει ο κίνδυνος της απώλειας της πολιτιστικής τους ταυτότητας. Συνεπώς δεν παραθέτουμε στατιστικά στοιχεία όσον αφορά την επισκεψιμότητα. Μπορούν να εντοπιστούν αρκετοί λόγοι για έναν επισκέπτη να επιλέξει ως προορισμό ταξιδιού την νήσο Gorée ωστόσο παραθέτουμε δύο εξ αυτών τους πιο σημαντικούς. Πρώτον αξίζει την επίσκεψη ως σημαντικός πολιτιστικός προορισμός και δεύτερον το ταξίδι αυτό λογίζεται ως ένα είδος προσκυνήματος καθώς εκεί βρίσκεται το παγκοσμίου φήμης μνημείο, το σπίτι ή ο οίκος των σκλάβων (Maison des Esclaves). Ως εκ τούτου αποτελεί τόπο μνήμης και απόδοσης φόρου τιμής καθώς η αφρικανική διασπορά που το επισκέπτεται αναζητά την «χαμένη» τους καταγωγή, που βιαίως εκλάπη τον καιρό του δουλεμπορίου που όπως προαναφέρθηκε, διακίνησαν τους υποδουλωμένους προγόνους τους υποχρεωτικά στην Αμερική και την Ευρώπη όπου έζησαν ως σκλάβοι. Ωστόσο αξίζει να αναφέρουμε και τη άλλη όψη , σύμφωνα με την οποία μεγάλο μέρος των τουριστών επισκέπτονται την νήσο επειδή αγοράζουν το all inclusive πακέτο που το περιλαμβάνει. Αυτό έχει ως συνέπεια την κατά πολύ μειωμένη οικονομική επένδυση και άρα συμβολή στους πόρους του νησιού, καθώς επιλέγουν να μην επενδύσουν πολλά χρήματα στην επίσκεψη αυτή λογίζοντας την ως υποχρεωτική και μέρος ενός ευρύτερου πακέτου και πλαισίου , συνεπώς χωρίς να κατανοούν την μοναδικότητα και την σπουδαιότητα του τόπου. Άμεση απόρροια αυτής της αντίληψης είναι η πλήξη του πολιτιστικού «διαλόγου» με τον γηγενή πληθυσμό.

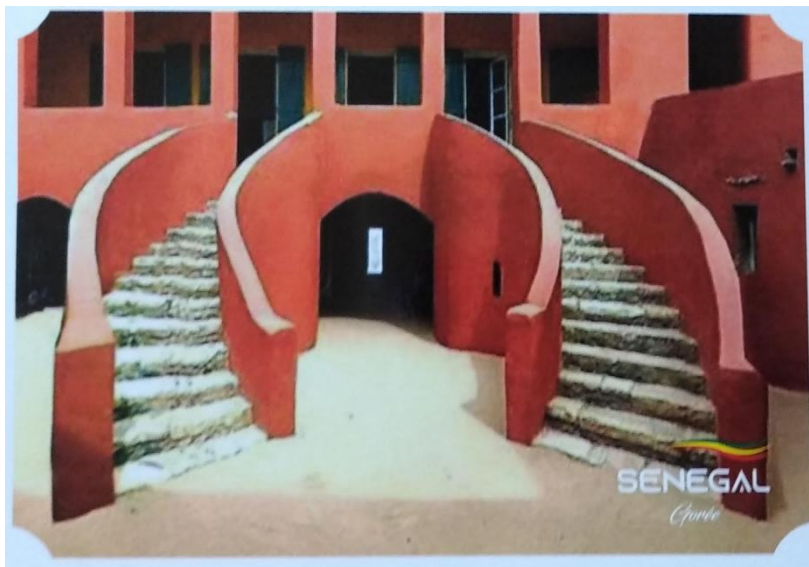
Κλείνοντας, για να εστιάσουμε και στο ρόλο του ως πεδίο μνήμης κρίνεται υψίστης σημασίας η ενστέρνιση του βαθύτερου συμβολισμού του νησιού. Έχει γίνει κατανοητό από τα προηγούμενα κεφάλαια ότι η μνήμη του δουλεμπορίου πέραν της τραγικότητας που την βαραίνει έχει την δυνατότητα διάπλασης ήθους και συνείδησης των επισκεπτών και τούτο είναι το πιο σημαντικό απ όλα, η αποκόμιση της αληθινής εμπειρίας. Ως κατάκτηση του εαυτού ή με την χρήση ενσυναίσθησης για την κατανόηση της ταυτότητας ετεροτήτων και άρα την ηθική και πνευματική ανύψωση του υποκειμένου. Συνεπώς η ύπαρξη του μνημείου ως πεδίο μνήμης μεταμορφώνει την απλή ταξιδιωτική εμπειρία, σε ταξίδι εύρεσης του εαυτού και άρα σημαίνει πολλά παραπάνω.

2.2 Το σπίτι των σκλάβων: ιστορική ανασκόπηση συμβολισμός αναφορικά με το δουλεμπόριο / σύμβολο μνήμης & η έννοια της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς

«Η ιστορία δεν λέει ψέματα. Το μαύρο εμπόριο ήταν μια από τις μεγαλύτερες γενοκτονίες που γνώρισε ποτέ η ανθρωπότητα και αυτό το αφρικανικό ιερό που είναι ο σκλάβος του νησιού Gorée ήταν πρωτεύουσα του πόνου και των δακρύων. Αθώοι άνθρωποι έχουν πεθάνει εδώ θύματα της εποχής της ντροπής.» (Joseph Ndiaye, άγνωστη ημερομηνία).

Η UNESCO επιμένει στην προστασία και τη διαφύλαξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς που ενδεχομένως να αποτελέσει εναλλακτική λύση για την υποστήριξη της οικονομικής απογείωσης νέων ανεξάρτητων κρατών. Σήμερα η πλειοψηφία της ακαδημαϊκής και ερευνητικής κοινότητας συμφωνεί ότι η πολιτιστική κληρονομιά υπάρχει παντού και ο ρόλος της είναι πολυσήμαντος και πολυδιάστατος. Πέρα από ότι συμβάλει στη συγκρότηση ταυτοτήτων έχει μεγάλη εκπαιδευτική αξία και αξιοποιείται προς όφελος της τουριστικής και κατά συνέπεια της οικονομικής, ανάπτυξης. Η ύπαρξη και η αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς γίνεται σε εθνικό και τοπικό επίπεδο και συχνά κυριαρχεί στο εθνικό αφήγημα αλλά κάποιες φορές εξυπηρετεί και πολιτικές σκοπιμότητες και εντάσεις. Σίγουρα όμως σχεδόν πάντα αποτελεί πηγή έμπνευσης και περηφάνιας (Πάντζου 2020:28)

Εκτός του ότι η πολιτιστική κληρονομιά είναι ένας κοινός πόρος, μπορεί να συμβάλει στη σωστή διαχείριση άλλων κοινών πόρων και αυτό γιατί τα πετυχημένα κοινά διαμορφώνονται και λειτουργούν καλύτερα σε τοπικές συνθήκες και εξαρτώνται από τις ιδιαιτερότητες μιας περιοχής και τα κοινωνικο-πολιτισμικά χαρακτηριστικά μιας ομάδας ή κοινότητας (Αρβανιτιδης, 2017:3).



Εικόνα 1: Καρτ-ποστάλ - Η πόρτα χωρίς επιστροφή (προσωπικό αρχείο)

Το σπίτι των σκλάβων είναι ένα ιστορικό κτήριο που βρίσκεται στο νησί Gorée στο Ντακάρ της Σενεγάλης. Το εν λόγω σπίτι χρονολογείται από το έτος 1776. Το σπίτι ανακατασκευάστηκε και έγινε μουσείο το 1962 υπό την επιμέλεια του Boubacar Joseph Ndiaye μέχρι τον θάνατό του το 2009. Η πεποίθηση του προαναφερθέντα ότι πάνω από ένα εκατομμύριο σκλάβοι είχαν περάσει από αυτό το σπίτι το μετέτρεψε σε υψίστης σημασίας τουριστικό αξιοθέατο και παγκόσμιο προσκυνηματικό προορισμό. Ακόμη αναφέρεται ότι πάμπολλοι ηγέτες ανα τον κόσμο το έχουν επισκεφτεί. Συνεπώς αποτελεί θεμελιώδες μέρος της περιοχής παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO του νησιού.

Ακαδημαϊκές μαρτυρίες, όπως η στατιστική εργασία του ιστορικού Philip D. Curtin το 1969, υποστηρίζουν ότι οι αναγκαστικές μεταφορές από το Gorée ξεκίνησαν γύρω στο 1670 και συνεχίστηκαν περίπου μέχρι το 1810, σε καμία στιγμή πάνω από 200 με 300 το χρόνο σε σημαντικά χρόνια και καθόλου σε άλλα .

Η καταγραφή του 1969 του Curtin σχετικά με τις στατιστικές αναγκαστικού εμπορίου καταγράφει ότι μεταξύ 1711 και 1810 180.000 σκλάβοι Αφρικανοί

μεταφέρθηκαν από τα γαλλικά φυλάκια στη Σενεγκάμπια, οι περισσότεροι μεταφέρθηκαν από το Saint-Louis, τη Σενεγάλη και το James Fort στη σύγχρονη Γκάμπια. Ο Curtin φέρεται να δηλώνει ότι η πραγματική πόρτα που μνημονεύτηκε πιθανότατα δεν είχε ιστορική σημασία, λόγω του γεγονότος ότι χτίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1770 και «τα τέλη της εποχής [του δουλεμπορίου] είχε μεγάλη σημασία». με τη Βρετανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες να καταργούν το δουλεμπόριο το 1807.

Άλλοι ακαδημαϊκοί έχουν επίσης επισημάνει ότι ο Curtin δεν έλαβε υπόψη τον αριθμό των ατόμων που πέθαναν κατά τη μεταφορά ή λίγο μετά τη σύλληψή τους, κάτι που θα μπορούσε να είχε προσθέσει σημαντικά σύμφωνα με την εκτίμησή του. Ακόμη και εκείνοι που υποστηρίζουν ότι το Gorée δεν ήταν ποτέ σημαντικό στο δουλεμπόριο βλέπουν το νησί ως ένα σημαντικό μνημείο ενός εμπορίου που διεξήχθη σε μεγαλύτερη κλίμακα από λιμάνια της σύγχρονης Γκάνας και του Μπενίν .

Το κύριο αξιοθέατο είναι η «Πόρτα Χωρίς Επιστροφή» (βλ. Εικόνα 1). Πρόκειται για την πόρτα του κόκκινου κτηρίου, του «Οίκου των Σκλάβων», η πόρτα χωρίς επιστροφή είναι υψίστης σημασίας λόγω του συμβολισμού της. Το κατώφλι της εν λόγω πόρτας ήταν το τελευταίο σημείο από το οποίο περνούσαν οι αιχμάλωτοι μελλοντικοί σκλάβοι και ύστερα αφού διάβαιναν την πόρτα αυτή ξεκινούσε το οδυνηρό τους ταξίδι χωρίς επιστροφή.

Κάνοντας μία εκτενέστερη επισκόπηση στην σημασία των συμβόλων μνήμης , καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για αντικείμενα , τοποθεσίες ή πρακτικές που αντιπροσωπεύουν και ταυτοχρόνως τιμούν σημαντικά ιστορικά πρόσωπα , ή ιστορικές τοποθεσίες ή ιστορικά γεγονότα και περιόδους. Τα σύμβολα αυτά βοηθούν στο να καλλιεργηθεί και να διατηρηθεί η συλλογική μνήμη. Τα σύμβολα μνήμης αποτελούν βασικά στοιχεία της πολιτισμικής κληρονομιάς, λειτουργούν κατά κύριο λόγο ως μέσα διατήρησης και επικοινωνίας της ιστορίας και της πολιτιστικής κληρονομιάς και σαφώς στην κληροδότηση της πολιτιστικής ταυτότητας στις επόμενες γενεές.

Η σημασία της πολιτισμικής κληρονομιάς και των συμβόλων μνήμης είναι πολλαπλή. Έχει λοιπόν σημασία εκπαιδευτική καθώς εκπαιδεύει τους νέους για την κατάκτηση της γνώσης της ιστορίας και της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Επιπροσθέτως είναι κοινωνική καθώς συμβάλλει στην ενίσχυση της συλλογικής

ταυτότητας και αν μη τι άλλο στην κοινωνική συνοχή και τέλος έχει σημασία τουριστική δηλαδή επιτυγχάνεται η προσέλκυση τουριστών οι οποίοι συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη.

2.3 Η έννοια της πολιτιστικής ταυτότητας και πως αυτή διαμορφώνει την αφρικανική ταυτότητα

Επιλέχθηκε να αναλυθεί η εν λόγω ενότητα στο Β μέρος της διπλωματικής προκειμένου να εστιαστεί η μελέτη στην αφρικανική ταυτότητα συγκεκριμένα. Ως εκ τούτου όπως προαναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο το να εξεταστεί το αφρικανικό ήθος έχει ένα μοναδικό ενδιαφέρον και αυτό γιατί σύμφωνα με πηγές που μελετήθηκαν το ήθος ορίζεται και καθορίζεται από το συλλογικό τραύμα του βιώματος του δουλεμπορίου. Σαφέστατα, τα γεγονότα της τραγική εποχής των σκλάβων στιγμάτισαν την πολιτιστική μνήμη των Σενεγαλέζων και αυτό το έφεραν ως δύσκολη κληρονομιά.



**Εικόνα 2: Καρτ-ποστάλ - Μνημείο για την απελευθέρωση από την δουλεία, Σενεγάλη
(προσωπικό αρχείο)**

Οι απόγονοι της «μαύρης διασποράς» προσπαθούν να στοχαστούν τις αδικίες και της θηριωδίες που διαπράχθηκαν τους αιώνες του δουλεμπορίου εις βάρος των προγόνων τους. Επιπλέον το ήθος τους διαμορφώθηκε μέσω της αναζήτησης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και ελευθερίας. αλληλεξαρτώμενες με την υλική πολιτιστική και φυσική κληρονομιά, εκδηλώνοντας την πολιτισμική πολυμορφία τόσο συλλογικά των εθνών όσο και κάποιου τόπου ή περιοχής. Για να εξεταστεί η πολιτιστική ταυτότητα πρέπει σαφώς πρωτίστως να εξεταστεί η πολιτιστική κληρονομιά καθώς η προαναφερθείσα αποτελεί απόρροιά της. Σαφέστατα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η πολιτιστική κληρονομιά διακρίνεται σε άυλη και υλική. ο όρος του άυλου αναφέρεται σε οποιαδήποτε πολιτισμική έκφραση δεν άπτεται της υλικής διάστασης αλλά και, που πολλές φορές είναι αλληλεξαρτώμενες με την υλική πολιτιστική και φυσική

κληρονομιά, εκδηλώνοντας την πολιτισμική πολυμορφία τόσο συλλογικά των εθνών όσο και κάποιου τόπου ή περιοχής ΦΕΚ275Α/22.12.06/ Άρθ.2). Υπό αυτής της συνθήκης, εκφράζεται «ο πολιτισμός των απλών ανθρώπων, ο πολιτισμός της καθημερινότητας: εθιμικές επιτελέσεις, γνώσεις, πρακτικές, παραδόσεις που συχνά είναι πολύ βαθιά ριζωμένες στον χρόνο, καθορίζοντας όμως ακόμα και σήμερα τη συλλογική μας μνήμη και ταυτότητα, την ατομική και συλλογική μας αυτογνωσία» (Φωτοπούλου, 2020).

Η αφρικανική ταυτότητα συγκεκριμένα στην προκειμένη περίπτωση εξετάζεται κυρίως συνδεδεμένη με την ταυτότητα της αφρικανικής διασποράς. Σαφέστατα λοιπόν έχουμε την επέκτασή της όπως προέκυψε από την προγονική διασπορά ανά τους αιώνες. Έτσι αφρικανικές κοινότητες σε όλο τον κόσμο διατηρούν και προάγουν την πολιτιστική τους κληρονομιά. Πρόκειται λοιπόν για μία ιδιαιτέρως δυναμική και πολυδιάστατη ταυτότητα που αντικατοπτρίζει την ποικιλομορφία καθώς οι Αφρικανοί ενστερνίστηκαν παλιές και νέες ταυτότητες όλων των πολιτισμών με τους οποίους έχουν αναμιχθεί. Από την πολιτιστική κληρονομιά και την ιστορική μνήμη μέχρι τις σύγχρονες κοινωνικές και πολιτικές προκλήσεις, η αφρικανική ταυτότητα συνεχίζει να διαμορφώνεται και να αναδεικνύεται παγκοσμίως.

Η υλική πολιτιστική κληρονομιά αναφέρεται και αφορά τα απτά και τα έχοντα υλική υπόσταση «αντικείμενα» τα οποία κατέχουν πολιτιστική, ιστορική, επιστημονική ή καλλιτεχνική αξία. Η υλική πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει ένα ευρύ πεδίο αντικειμένων που περικλείει μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους, βιβλιοθήκες, κτίρια με ιστορική σημασία και αντικείμενα της καθημερινότητας που όμως έχουν πολιτιστική σημασία. Η διατήρηση της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς είναι κρίσιμη καθώς μέσω αυτής γίνεται κατανοητή η ιστορία και η πολιτιστική ταυτότητα που εν προκειμένω εξετάζεται.

3. Ανάλυση-σύγκριση με την περίπτωση του πρώην στρατοπέδου του Άουσβιτς

Όσον αφορά τις δύο περιπτώσεις και τα σημεία που οι ίδιες συγκλίνουν αποτελεί η μελέτη τους ως ιστορικά πεδία μνήμης. Επιπροσθέτως η περίπτωση της Σενεγάλης και συγκεκριμένα της νήσου Goree πεδίο-σύμβολο μνήμης του δουλεμπορίου, εντάσσεται από τις γνώσεις που αποκομίσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια στα πλαίσια του σκοτεινού τουρισμού ή στον τουρισμό δύσκολης κληρονομιάς.

Όσον αφορά την δεύτερη περίπτωση αυτή του στρατοπέδου του Άουσβιτς εντάσσεται και αυτό κατόπιν μελέτης στον τουρισμό Ολοκαυτώματος που αποτελεί υποκατηγορία του σκοτεινού τουρισμού (τουτέστιν ένα ακόμα σημείο σύγκλισης). Ως εκ τούτου συμπεραίνουμε ότι και τα δυο προαναφερθέντα αντικείμενα μελέτης εντάσσονται στο πλαίσιο Μουσείων – Πεδίων Μνήμης και αυτό είναι το κυριότερο μέρος στο οποίο συγκλίνουν. Προκειμένου να κατανοήσουμε την παρούσα διατριβή σε βάθος πρέπει να αποκωδικοποιήσουμε το νόημα και την σημασία των μουσείων-πεδίων μνήμης. Πρόκειται λοιπόν για ειδικά μουσεία ή εκθεσιακούς χώρους που δημιουργούνται σε τοποθεσίες υψίστης ιστορικής σημασίας. Συχνά αυτοί οι χώροι αφορούν τοποθεσίες στις οποίες διαδραματίστηκαν σημαντικά ιστορικά γεγονότα, γεγονότα που σημάδεψαν την ιστορία χωρών και συνειδήσεων. Μιλάμε λοιπόν για μάχες, τόπους μαρτυρίας, τόπους τραγωδίας και τόπους που διεπράχθησαν ειδεχθή βασανιστήρια και εγκλήματα εν γένει. Στόχος λοιπόν των πεδίων μνήμης είναι η αέναη διατήρηση της μνήμης των γεγονότων, η κατάκτηση του σκοπού της ιστορίας που αφορά την καταστρατήγηση της λήθης και της διδαχής μέσω αρνητικών και θετικών παραδειγμάτων, η εκπαίδευση του κοινού επισκεπτών και σαφώς όπως έχει προαναφερθεί η απόδοση τιμής στα θύματα της εκάστοτε τραγωδίας και του εκάστοτε τόπου.

Συμπερασματικά, η σημαντικότητα του ρόλου των Μουσείων αυτών είναι αφενός η διατήρηση της ιστορικής αλήθειας και αφετέρου η προώθηση και η προάσπιση της ειρήνης. Συνεπώς κομίζουν τον χαρακτήρα μετάδοσης και διαφύλαξης της ιστορικής μνήμης γεγονός που επιτυγχάνεται με την εναρμόνιση στοιχείων συμβολικού χαρακτήρα αλλά και βιωματικής εκ του κοινού εμπειρίας (Αυδίκος κ.α., 2016). Οφείλει να τονιστεί ως υψίστης σημασίας σημείο ταύτισης –

σύγκλισης ότι και το δουλεμπόριο αλλά και το Ολοκαύτωμα αφάνισαν γενιές και αποτελούν αμφότερα τα μελανότερα σημεία της παγκόσμιας ιστορίας.

Οι επισκέψεις σε τέτοιους τόπους όπως έχει προαναφερθεί και σε άλλο κεφάλαιο δεν λειτουργεί ως απλό ταξίδι αναψυχής ούτε καν σαν ένα ταξίδι στα πλαίσια του εναλλακτικού τουρισμού πολλώ δε μάλλον αφορά την εύρεση της ατομικής ταυτότητας και άρα έχει πολύ βαθύτερο νόημα και σημασία. Ακόμη καθώς στόχος της παρούσας ενότητας είναι ο εντοπισμός των ομοιοτήτων των δύο εξεταζόμενων περιπτώσεων της διπλωματικής πρέπει να πούμε ότι μία σημαντική επίσης ομοιότητα είναι ο χρόνος κατά τον οποίο εκτυλίχθηκαν τα τραγικά γεγονότα της εκάστοτε τοποθεσίας και πιο συγκεκριμένα εκτός από ό,τι αφορά τον χρόνο, ποιες ήταν οι συγκυρίες. Απαντώντας σε αυτά τα εύλογα ερευνητικά ερωτήματα και κατόπιν ανασκοπήσεων καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι αρχικά αναφορικά με την περίπτωση του νησιού Gorée το πλαίσιο αφορούσε την τέλεση μίας συστηματικής γενοκτονίας δια μέσω της υποδούλωσης και της εξόντωσης μέσω της δουλείας ατόμων για 4 ολόκληρους αιώνες. Το πλαίσιο είναι παρόμοιο και για την έτερη περίπτωση, αυτή του στρατοπέδου συγκέντρωσης όπου και εκεί με μαθηματική ακρίβεια παρακολουθούμε την συστηματική πληθυσμιακή εξόντωση υπό καθεστώς ενός φρικτού πολέμου που παράλληλα εκτυλισσόταν.

3.1 Ιστορικό πλαίσιο αναφορικά με το Άουσβιτς

Το Άουσβιτς είναι η τέταρτη μεγαλύτερη πόλη στην Πολωνία, που αριθμεί 40.000 κατοίκους. Η τραγική ιστορία της πόλης αυτής ξεκίνησε το 1939 ύστερα από την κατάληψή της από τους Ναζί που την ενσωμάτωσαν στο Τρίτο Ράιχ. Έτσι το πολωνικό όνομα της πόλης Oswiecim αντικαθίσταται από τη γερμανική εκδοχή Άουσβιτς. Ο συγκεκριμένος τόπος επιλέχθηκε από τους Ναζί λόγω της ευνοϊκής τοποθεσίας, ήτοι λόγω της σιδηροδρομικής γραμμής η οποία συνδέει όλα τα σημαντικά «περάσματα» στην Πολωνία και στις γειτονικές χώρες. Το Άουσβιτς βρίσκεται κοντά στην πόλη της Κρακοβίας, η Κρακοβία κατά τη διάρκεια του Β Παγκοσμίου Πολέμου αριθμούσε 65.000 Εβραίους. Επιπροσθέτως η ύπαρξη φυσικών πρώτων υλών, όπως πχ ο άνθρακας, ήταν απαραίτητη. Οι Ναζί σχεδίασαν να καρπωθούν υλικά και

ανθρώπους χωρίς αμοιβή εκμεταλλεύοντας ύλες και ανθρώπους ώστε να παραχθούν τα εφόδια για να διατηρηθεί η γραμμή του πολέμου.

Το Βικερναου είναι το μέρος που τελέστηκαν οι μεγαλύτερες μαζικές δολοφονίες στην ανθρώπινη ιστορία. Οι Ναζί πραγματοποίησαν δολοφονίες 1,5 εκατομμυρίων ανθρώπων. Οι θηριωδίες που διεπράχθησαν εις βάρος των κρατουμένων στα στρατόπεδα συγκέντρωσης ήταν πολλαπλές, η εξόντωσή τους έγινε με πολλαπλούς τρόπους (θάλαμοι αερίων, βασανιστήρια κ.α.). Τα σοβιετικά στρατεύματα απελευθέρωσαν το εν λόγω στρατόπεδο τον Ιανουάριο του 1945. Λίγο πριν την εισβολή των Ρώσων στο Άουσβιτς, οι Ναζί έσπευσαν να καταστρέψουν ανατινάζοντας τους θαλάμους αερίων και τα κρεματόρια του Άουσβιτς και του Μπικερναού.

Η δικτατορία του Χίτλερ εγκαθιδρύθηκε με ταχύτατους ρυθμούς ευθύς αμέσως μόλις ο Χίτλερ διορίστηκε ως καγκελάριος από τον Paul von Hindenburg(Απρίλιος 1925), στο τέλος του Ιανουαρίου του 1933 όταν ήταν επικεφαλής μιας κυβέρνησης συνασπισμού στην οποία το κόμμα των Ναζί (NSDAP) δεν εκπροσωπείτο παρά από δύο μέλη, τον Wilhelm Frick και τον Herman Goering. Όσον αφορά το προεδρικό διάταγμα της 4ης Φεβρουαρίου του 1933, η ελευθερία της έκφρασης είχε ήδη ξεκινήσει να περιορίζεται ενώ παράλληλα νομιμοποιούνταν διάφορες μορφές λογοκρισίας και ξεκίνησαν να γίνονται απαγορεύσεις αναφορικά με τις συγκεντρώσεις και τις διαδηλώσεις. Προκειμένου να αποφευχθεί και να απετραπεί ένα ενδεχόμενο κομμουνιστικό πραξικόπημα , δόθηκε το πρόσχημα για λήψη έκτακτων μέτρων ανάγκης. Το εν λόγω διάταγμα «υπέρ άμυνας κράτους και λαού» κατήργησε τις βασικές ελευθερίες. Κατόπιν των εκλογών που διενεργήθηκαν τον Μάρτιο του 1933 στις οποίες το Ναζιστικό κόμμα εξασφάλισε το 43,9% των ψήφων και οι εθνικιστές το 8% η Βουλή έδωσε το δικαίωμα στον Χίτλερ να νομοθετεί για 4 έτη. Το κράτος του Χίτλερ , το Führerstaat όπως τιτλοφόρησε το 1937 , το βιβλίο του , ο ιστορικός Norbert Frei, είχε ήδη σχηματιστεί. Στη ναζιστική Γερμανία είναι απόλυτα εμφανές το γεγονός ότι η κατάργηση των πολιτικών ελευθεριών γίνεται πολύ πιο γρήγορα από ότι στην Ιταλία όπου η καθεστωτική φασιστικοποίηση συντελείται σταδιακά. Ο ναζισμός ως καθεστώς μαζί με την πολιτική του συνοδεία , τα στρατόπεδα του αφανισμού δείχνει ότι είναι η πιο ακραία προβολή, η πιο ακραία εκδοχή του εθνικισμού και η πιο καταστροφική εμπειρία του εθνικού φαινομένου. Εάν η λέξη Άουσβιτς ενέχει στη μετά την εποχή του πολέμου , τη θέση ενός

αδιανόητου εγκλήματος που διαπράχθηκε σε βάρος των Εβραίων της Ευρώπης ο Hans Mommsen σημειώνει επίσης ότι άλλο τόσο αναπαριστά και την «καταστροφή της πολιτικής» που επήλθε από την ναζιστική εξουσία.

Το 1947 πραγματοποιείται η λήψη απόφασης από την κυβέρνηση της Πολωνίας το πρώην πλέον στρατόπεδο συγκέντρωσης να μετατραπεί σε Μουσείο και το Μπικερνάου να μετατραπεί σε μνημείο εις μνήμην όλων εκείνων που έχασαν την ζωή τους στο συγκεκριμένο μέρος.Ως εκ τούτου προκύπτει η εγγραφή του προαναφερθέντος Μουσείου στη λίστα της Παγκόσμιας Κληρονομιάς της Unesco.

Η επίσκεψη σε τόπους του Ολοκαυτώματος έχει αναπόφευκτα γίνει ένας τρόπος με τον οποίο οι τουρίστες μπορούν να μάθουν για τις θηριωδίες και τον θάνατο ή προσεγγίσουν τέτοια βιώματα. Το 2009, 1.400.000 επισκέπτες πέρασαν τις πύλες του μεγαλύτερου εργοστασίου παραγωγής τρόμου που λειτούργησε στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, πληρώνοντας το εισιτήριο των 10 ευρώ – για τους Πολωνούς η τιμή είναι η μισή. Ο αριθμός των επισκεπτών αυξάνεται χρόνο με το χρόνο, ενώ υπολογίζεται ότι τον χώρο έχουν επισκεφθεί από το 1947 πέραν των 30.000.000 ανθρώπων. Τα περίπου 4-5 εκατ. ευρώ που είναι τα ετήσια καθαρά έσοδα αρκούν για τη συντήρηση, όμως η διοίκηση του μουσείου ξεκίνησε εκστρατεία συλλογής 120 εκατ. ευρώ για τη διατήρηση του συμβόλου του Ολοκαυτώματος. Τα μισά από αυτά τα χρήματα έχει βάλει η Γερμανία. Χορηγοί και επισκέπτες καλούνται να καταβάλλουν χρήματα μέσω του www.auschwitz.org.pl ή σε τραπεζικούς λογαριασμούς.Με άλλα λόγια, οι χώροι αυτοί διατίθενται σε μια αυθεντική μορφή, καθώς επιτρέπουν στον επισκέπτη να διαμορφώσει τις δικές του αναμνήσεις και ερμηνείες του τόπου πέρα από όσα έχουν εξηγήσει τα σχολικά βιβλία ή όσα έχει προωθήσει το Χόλιγουντ. Αυτή η ερμηνεία ενσωματώνεται στη συνέχεια στην παγκόσμια μνήμη του τόπου, η οποία με τη σειρά της διαμορφώνει την ιστορία, η οποία εξελίσσεται συνεχώς.

Οι εικόνες του Άουσβιτς τείνουν να υποσκελίζουν όλες τις αναμνήσεις του Ολοκαυτώματος .Οι λόγοι πίσω από αυτό είναι πολλοί και πολύπλοκοι και είναι πιθανότατα αποτέλεσμα συγκεκριμένων,παγκόσμιων γεγονότων και κινήσεων, όπως η δίκη του Άιχμαν και η γενικότερη αυξανόμενη περιέργεια και ενδιαφέρον για το Ολοκαύτωμα και άλλες γενοκτονίες, όπως φαίνεται μέσα από την αύξηση της

λογοτεχνίας μετά το Ολοκαύτωμα, των εθνικών και παγκόσμιων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και του Χόλιγουντ.

Το μουσείο του Άουσβιτς είχε να αντιμετωπίσει ζητήματα ανανέωσης της κατασκευής και επανεκτίμησης των παρωχυμένων εκθέσεων. Καθώς το μνημείο συνεχίζει να παλιώνει και να φθείρεται, έχουν προκύψει εντάσεις μεταξύ των υπερασπιστών της διατήρησης της αυθεντικότητας και αυτών της ανακατασκευής με στόχο να διατηρηθεί η εμφάνισή του και να επιτραπεί η ασφαλής πρόσβαση στους τουρίστες. Στην ουσία, τα ζητήματα αυτά περιστρέφονται γύρω από την ιδιοκτησία και τη δυνατότητα και το δικαίωμα ερμηνείας και παρουσίασης μιας ιστορικής αφήγησης. Ωστόσο, από τη στιγμή που οι χώροι αυτοί έχουν αναδειχθεί σε παγκόσμια σύμβολα, έχουν προκύψει εντάσεις μεταξύ ανταγωνιστικών ομάδων συμφερόντων, οι οποίες όλες έχουν αξιώσεις για τον ίδιο τον χώρο. Σε ποιον ανήκουν αυτοί οι χώροι; "Ανήκουν" στις αντίστοιχες εθνικές κυβερνήσεις, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στο Ισραήλ ή ίσως στη διεθνή κοινότητα; Ποιος έχει την εξουσία να υπαγορεύει αλλαγές; Ποιο είναι το συνολικό μήνυμα που πρέπει να μεταφέρουν οι τόποι αυτοί; Όποιος «ελέγχει» τον ιστορικό τόπο ασκεί ευρεία επιρροή στη δημιουργία του αφηγήματος που πρόκειται να παρουσιαστεί και να διαδοθεί. Αυτή η ιστορία θα αναπαράγει και θα περιγράφει όχι μόνο τι ήταν κάποτε το παρελθόν, αλλά και τι λέει αυτό το παρελθόν για το παρόν και το προσδοκώμενο μέλλον.

Είναι χρήσιμο να αποδοθεί μία ολιστική απεικόνιση και περιγραφή του μουσείου στο παρόν σημείο της διατριβής. Άρα να αποδοθεί η εικόνα του. Καθώς οι επισκέπτες πλησιάζουν το στρατόπεδο, είναι πιθανό να εντυπωσιαστούν από το μικρότερο μέγεθος του χώρου σε σχέση με τις προσδοκίες τους. Το διατηρημένο Άουσβιτς Ι αντικατοπτρίζει μόνο την εκδοχή του στρατοπέδου της περιόδου 1940-1942, καθώς οι επεκτάσεις που έγιναν κατά την εποχή του Ολοκαυτώματος πουλήθηκαν ή διεκδικήθηκαν από οικογένειες που εκδιώχθηκαν για να δημιουργηθεί το στρατόπεδο. Η οπτική αισθητική των κτιρίων από κόκκινα τούβλα, των ανοιχτόχρωμων καφέ μονοπατιών, του πράσινου γρασιδιού και του γαλάζιου ουρανού έρχεται σε αντίθεση με τη βρώμικη, γεμάτη ασθένειες κόλαση που απεικονίζεται στις φωτογραφίες της εποχής. Το μουσείο είναι οργανωμένο γύρω από τους διατηρημένους στρατώνες, με μόνιμες εκθέσεις σε δεκαέξι από τα 28 κτίρια. Οι εκθέσεις καλύπτουν την ιστορία των στρατοπέδων συγκέντρωσης και θανάτου, με κτιριακά συγκροτήματα αφιερωμένα σε διαφορετικές πτυχές των φρικαλεοτήτων. Το

κομμάτι των ομαδικών ξεναγήσεων στο Άουσβιτς I περιλαμβάνει επισκέψεις, μεταξύ άλλων, στα συγκροτήματα 4 και 5, όπου παρουσιάζονται αντικείμενα όπως έγγραφα ταυτοποίησης κρατουμένων, φωτογραφίες από συγκεντρώσεις γκέτο και ένα μοντέλο κρεματόριου σε κλίμακα. Οι ξεναγήσεις χρησιμοποιούν τα αντικείμενα ως συσκευές μνήμης αφηγούμενες την ιστορία του χώρου μέσα από τα υλικά κειμήλια. Το Κρατικό

Το Μουσείο Άουσβιτς-Μπίρκεναου συλλέγει, διαφυλάσσει και εκθέτει αυτά τα αντικείμενα ως αποδεικτικά στοιχεία των φρικαλεοτήτων που διαπράχθηκαν κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος. Ωστόσο, κάποιοι θεωρούν ότι αυτή η εστίαση στα ιστορικά ευρήματα δημιουργεί μια διπλή ψευδαίσθηση αφηγηματικής και αρχειακής πληρότητας. Υπάρχει μια ιεράρχηση της αναπαράστασης στο εσωτερικό του μουσείου, με την απαίτηση να μνημονεύονται τα υλικά ευρήματα γεγονότων, αντικειμένων ή ανθρώπων. Η εστίαση στα αντικείμενα μπορεί να οδηγήσει σε μια απανθρωποποίηση των θυμάτων, υποβιβάζοντάς τα σε στατιστικές ή συλλογικές αναπαραστάσεις. Οι ξεναγήσεις δίνουν προτεραιότητα σε μεμονωμένες ιστορίες και ήρωες του Άουσβιτς, διαστρεβλώνοντας ενδεχομένως την ιστορική αφήγηση και παραβλέποντας τις πολυπλοκότητες της ζωής στο στρατόπεδο συγκέντρωσης. Το Μπιρκενάου, το δεύτερο τμήμα του στρατοπέδου, διατηρείται σε κατάσταση ημιερήμωσης, εξυπηρετώντας μόνο αναμνηστικό σκοπό. Η επίσκεψη στο Μπιρκενάου παρουσιάζεται συχνά ως προαιρετική, και η έμφαση που δίνεται στο Άουσβιτς I στις ξεναγήσεις ενισχύει αυτή την αντίληψη. Η αντίθεση μεταξύ του συντηρημένου Άουσβιτς I και του παραμελημένου Μπιρκενάου αντανακλά μια συγκεκριμένη ιδεολογία της μνήμης μέσα στο μουσείο. Καθώς οι επισκέπτες φεύγουν από το μουσείο και επιστρέφουν στην Παλιά Πόλη της Κρακοβίας, έρχονται αντιμέτωποι με ένα αστικό τοπίο που έχει εμπορευματοποιήσει την ιστορία του, συμπεριλαμβανομένης της εβραϊκής συνοικίας Kazimierz. Η τουριστική βιομηχανία εξυμνεί τον εβραϊκό πολιτισμό προς όφελος των τουριστών, μερικές φορές με τρόπο που ευτελίζει ή διαστρεβλώνει τα ιστορικά γεγονότα. Οι ξεναγήσεις στο Άουσβιτς, ενώ παρέχουν μια ζωτικής σημασίας εκπαιδευτική εμπειρία, μπορεί επίσης να συμβάλλουν στην αναδόμηση της ιστορίας και στην επιλεκτική ανάμνηση του παρελθόντος.

Σύμφωνα με την αντίληψη του Pettitt, J. (2019) το Άουσβιτς σαν έννοια είναι πολύπλευρο. Είναι τόπος μαζικής κτηνωδίας, μουσείο, νεκροταφείο, κομβικό σημείο μνήμης του Ολοκαυτώματος, τόπος εκπαίδευσης, πόλη στη νοτιοδυτική Πολωνία,

τουριστικό και πεδίο όπου γίνονται ζυμώσεις και διαπραγματεύσεις για την ταυτότητα και την ηθική. Επισκιάζοντας όλες αυτές τις αποχρώσεις, η ίδια η λέξη έχει εισέλθει στην κοινή γλώσσα ως συντομογραφία για το Ολοκαύτωμα ή, ακόμη πιο γενικά, ως παράδειγμα ενός αδιαμφισβήτητου ηθικού δυαδικού συστήματος. Με αυτόν τον τρόπο, η λέξη κρύβει μια σύνθετη και δύσκολη ιστορία, λειτουργώντας συχνά ως γλωσσική και ιστορική αναγωγή που βασίζεται στη συμβολική της επικαιρότητα πέρα και πάνω από την ιστορική ακρίβεια. Ωστόσο, το να μιλάμε για μια μοναδική εμπειρία επισκεπτών είναι λανθασμένο. Το οικογενειακό ιστορικό, τα επίπεδα γνώσης ή ενδιαφέροντος και η προσωπικότητα είναι παράγοντες που διαμορφώνουν τη θέαση του χώρου και το βίωμα σε αυτόν. Το συμβολικό Άουσβιτς παίζει επίσης ρόλο στη δημιουργία προσδοκιών των επισκεπτών. Αναμφίβολα, πολλοί επισκέπτονται τον χώρο με σκοπό να «σβήσουν από τη λίστα» τα πιο χαρακτηριστικά σημεία του, όπως τα κοντέινερ με τα μαλλιά και τα παπούτσια που περιλαμβάνονται στη μόνιμη έκθεση και την κεντρική πύλη με το Διαβόητο «Arbeit Macht Frei» (η εργασία απελευθερώνει). Το Μπιρκενάου παραμένει δευτερεύων χώρος: οι ξεναγήσεις εκεί είναι προαιρετικές και ο χρόνος που αφιερώνεται εξαρτάται από το πόσος χρόνος περισσεύει μετά την κύρια ξενάγηση στο Άουσβιτς Ι. Αυτό, για κάποιους, υποδηλώνει μια ιεραρχία μεταξύ των τύπων επισκεπτών: Το Άουσβιτς Ι εξυπηρετεί τους τουρίστες, ενώ το Άουσβιτς-Μπίρκεναου παρέχει ένα χώρο για ήρεμη περισυλλογή και πένθος για τους προσκυνητές.

Το Άουσβιτς πλέον αποτελεί έναν από τους κορυφαίους και πολυσύχναστους τουριστικούς προορισμούς της περιοχής. Αποτελεί πόλο έλξης για ανθρώπους ανά τον κόσμο οι οποίοι επιθυμούν να έρθουν σε επαφή με το θλιβερό κομμάτι της ιστορίας καθώς επίσης και να τιμήσουν όλα τα θύματα της θηριωδίας του Ολοκαυτώματος.

Ωστόσο εστιάζοντας στο σήμερα οφείλει να εξεταστεί ο αντίκτυπος που έχει στις πληγείσες κοινότητες, εν προκειμένω στην εβραϊκή. Τουτέστιν όπως αναφέρει ο Mitschke, S. (2016), Τα τελευταία χρόνια έχει αναδυθεί στη διεθνή εβραϊκή κοινότητα -και ιδιαίτερα αυτή των ΗΠΑ- ο όρος «Holocaust fatigue» (κόπωση από το Ολοκαύτωμα), που εκφράζει τη διάθεση ορισμένων μελών της να ορίσουν την εθνικότητα και τη θρησκεία τους μέσω πολιτιστικών στοιχείων, αντί να εστιάζουν στην κληρονομιά του πόνου και των βασάνων. Αυτή η προοπτική υποδηλώνει ότι η κόπωση από το Ολοκαύτωμα πηγάζει από την επιθυμία να γιορτάσουν την εβραϊκή

ταυτότητα αντί να ασχοληθούν με τις διώξεις του παρελθόντος. Ανησυχίες σχετικά με τον κορεσμό του υλικού που σχετίζεται με το Ολοκαύτωμα έχουν επίσης διατυπωθεί από το 1981, με ορισμένα άτομα να εκφράζουν απροθυμία να ασχοληθούν περαιτέρω με τις αφηγήσεις του Ολοκαυτώματος. Αυτή η απροθυμία μπορεί να οφείλεται στην εκλαμβανόμενη αφθονία των ταινιών, των τηλεοπτικών προγραμμάτων και της λογοτεχνίας για το Ολοκαύτωμα που μπορεί να περιορίσει την αντίληψη των καταναλωτών για την εβραϊκή κουλτούρα. Άλλοι αναγνωρίζουν σε αυτή την κόπωση έναν δισταγμό απέναντι στη διαχείριση και την αποδοχή της ιστορικής κληρονομιάς των διώξεων και των βασανιστηρίων. Η ίδια η ύπαρξη των περιηγήσεων, που ελέγχονται από τις αρχές του μουσείου, τους προσδίδει αμέσως μια έμμεση ιερότητα. Η αίσθηση της ιερότητας ενισχύεται με την ευρύτερη, καθοριστική ανάμειξη των αρχών αυτών, όπως το άνοιγμα συγκεκριμένων κτιρίων (και όχι άλλων) στο κοινό, καθώς και η έγκριση και η αποτροπή ορισμένων συμπεριφορών. Ταυτόχρονα, τίθεται το ζήτημα της εστίασης στον εαυτό του τουρίστα και η σημασία που δίνεται στα εκθέματα και τον χώρο. Για παράδειγμα, όταν ένας ξεναγός επιτρέπει τη φωτογράφιση σε έναν χώρο όπως το Άουσβιτς, οι επισκέπτες μπορεί να επιλέξουν να τραβήξουν φωτογραφίες αντί να ασχοληθούν πλήρως με την ιστορική σημασία του χώρου. Αυτός ο συνδυασμός προσωπικών επιθυμιών και σεβασμού του ιστορικού πλαισίου μπορεί να οδηγήσει σε στιγμές όπου οι στιγμιαίες τουριστικές ανάγκες επισκιάζουν τη μνήμη του παρελθόντος του χώρου, προκαλώντας δυσφορία στους επισκέπτες. Η εμπειρία σε τόπους όπως το Άουσβιτς συχνά ταλαντεύεται μεταξύ της ενασχόλησης με την ιστορική μνήμη και της υποταγής στις προσωπικές ανέσεις και επιθυμίες του τουρίστα. Όπως αναφέρει και η Dalziel (2016) στην έρευνά της για τη ρομαντικοποίηση του Άουσβιτς μέσα από την τουριστική φωτογραφία, αυτές οι φωτογραφίες απεικονίζουν «ένα πορτρέτο απουσίας, θανάτου χωρίς πεθαμένους». Κάθε πτυχή σηματοδοτεί την απώλεια: την απώλεια ατόμων, οικογενειών, αναμνήσεων- την απώλεια της ατομικότητας και της ανθρωπιάς- την απώλεια ενός κατάλληλου τάφου για κάθε άτομο που πέθανε στο Άουσβιτς. Οι εικόνες των αντικειμένων των θυμάτων και οι φωτογραφίες τους αναδεικνύουν ιδιαίτερα αυτό που μπορεί να χαρακτηριστεί ως η παρουσία της απουσίας τους. Ο τρόπος με τον οποίο κάποιος θυμάται και τιμά τα θύματα μαζικών φρικαλεοτήτων όπως το Ολοκαύτωμα είναι θέμα ατομικής επιλογής. Εκεί που ένας επισκέπτης μπορεί να τοποθετήσει ένα τριαντάφυλλο, ένας άλλος μπορεί να πει μια προσευχή, εκεί που κάποιος ανάβει ένα κερί, ένας άλλος μπορεί να τραβήξει μια φωτογραφία.

Τίθεται επίσης το ζήτημα της ιστορικής ακρίβειας, ένα ζήτημα ακανθώδες για το συγκεκριμένο μουσείο. Η Πολωνία είχε τραγικές απώλειες στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο -πάνω από έξι εκατομμύρια πολίτες της αφανίστηκαν, εκ των οποίων τα τρία αποτελούνταν από Εβραίους. Μετά τη λήξη του πολέμου, μέλη της κομμουνιστικής κυβέρνησης και πρώην κρατούμενοι του στρατοπέδου (όπως ήταν άλλωστε και ο πρωθυπουργός) θέλησαν να ιδρύσουν το μουσείο για να τιμήσουν τα θύματα χρησιμοποιώντας τις εγκαταστάσεις που είχαν διασωθεί, πράγμα που έγινε στις 14 Ιουνίου 1947. Η ημερομηνία αυτή επιλέχθηκε ως επέτειος της πρώτης άφιξης Πολωνών πολιτικών κρατουμένων στο στρατόπεδο (Allar, 2013).

Σε γενικές γραμμές, η κυρίαρχη προσέγγιση της ιστορικής μνήμης γύρω από το Άουσβιτς ήταν αυτή της αναγνώρισης του εθνικού πένθους και της έκφρασης αντι-Γερμανικών συναισθημάτων, χωρίς ιδιαίτερα έμφαση στη γενοκτονία των Εβραίων στο Birkenau. Ο χαρακτήρας αυτός διατηρήθηκε σε μεγάλο βαθμό γιατί αρχικά, λόγω του Ψυχρού Πολέμου, οι επισκέπτες ήταν αποκλειστικά Πολωνοί, ενώ ο διεθνής Τύπος δεν ασχολήθηκε με το μουσείο. Το σοβιετικό καθεστώς εργαλειοποίησε το Άουσβιτς εναντίον τόσο του Γερμανικού φασισμού όσο και του Δυτικού καπιταλισμού, υποτιμώντας τη σημασία του αντισημιτισμού και την κτηνωδία που εξαπολύθηκε συγκεκριμένα εναντίον των Εβραίων θυμάτων και εστιάζοντας κυρίως στην πολωνική αντίσταση. Για την ακρίβεια, στις πρώτες εκθέσεις του μουσείου ο αριθμός Εβραίων θυμάτων δεν αναφερόταν καθόλου.

Η ιστορική ακρίβεια άρχισε να γίνεται προτεραιότητα μετά τη δημοκρατική μεταρρύθμιση του 1956 και η επισκεψιμότητα από άλλες σοβιετικές χώρες άρχισε να αυξάνεται. Με τις δίκες του Άουσβιτς και τη δημοτικότητα του ημερολογίου της Άννας Φρανκ, οι διεθνείς προβολείς άρχισαν να στρέφονται στο μουσείο τις δεκαετίες '60 και '70, την ίδια περίοδο που αυξήθηκε και το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον για το Ολοκαύτωμα. Με τη βελτίωση των διπλωματικών σχέσεων μεταξύ Δύσης και Ανατολής τη δεκαετία του '90, περισσότεροι επισκέπτες από τις ΗΠΑ και τη δυτική Ευρώπη άρχισαν να εισρέουν στο μουσείο, ενώ η επίσκεψη ήταν υποχρεωτική και δωρεάν για όλα τα σχολεία των σοβιετικών χωρών (Allar, 2013).

Σύμφωνα με τον Kucia (2019), η εξέταση της εξέλιξης της συμβολικής σημασίας του Άουσβιτς στην Πολωνία από το 1945 έως σήμερα αποκαλύπτει ότι το πρώην στρατόπεδο συγκέντρωσης έχει απεικονιστεί με πολλαπλούς τρόπους σε

διάφορες περιόδους. Με την πάροδο των ετών, διαφορετικοί συμβολισμοί έχουν κυριαρχήσει, αντανακλώντας την πολύπλοκη ιστορία και σημασία του Άουσβιτς. Με βάση τα δεδομένα έρευνας από το 1995 και μετά, είναι προφανές ότι οι Πολωνοί αντιλαμβάνονται επίσης το Άουσβιτς με διαφορετικούς τρόπους. Ο σημερινός πλουραλισμός των νοημάτων που συνδέονται με το πρώην στρατόπεδο στην Πολωνία αντικατοπτρίζεται στις αντιλήψεις της πλειοψηφίας του πληθυσμού.

Οι μεταβαλλόμενες αντιλήψεις των Πολωνών για το Άουσβιτς, όπως προκύπτει από τις κοινωνικές έρευνες που διεξήχθησαν μεταξύ 1995 και 2015, έχουν επηρεαστεί από τις εξελίξεις στην ιστοριογραφία, τις εκθέσεις, τις εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες και τις εκδηλώσεις μνήμης που σχετίζονται με το στρατόπεδο. Οι αναπαραστάσεις και οι ερμηνείες του Άουσβιτς εξελίχθηκαν ως αποτέλεσμα των συνεχιζόμενων συζητήσεων σχετικά με τη συμβολική του σημασία που έλαβαν χώρα στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και τη δεκαετία του 1990. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, το Άουσβιτς αποτέλεσε κεντρικό σημείο των συζητήσεων για το Ολοκαύτωμα στην Πολωνία, σηματοδοτώντας την τελευταία φορά που αποτέλεσε αντικείμενο διαμάχης για τη μνήμη στη χώρα. Τα τελευταία χρόνια, η πολωνική συλλογική μνήμη του Άουσβιτς αναγνωρίζει όλο και περισσότερο την εβραϊκή διάσταση του πρώην στρατοπέδου, δίνοντας λιγότερη έμφαση στην πολωνική του πτυχή. Η έρευνα που διεξήχθη το 2010 αποκάλυψε ότι το Άουσβιτς έχει καταλήξει να ενσαρκώνει μια οικουμενική έννοια για τους ανθρώπους στην Πολωνία. Η πολυπλοκότητα της ιστορίας του Άουσβιτς, καθώς και οι πολύπλευρες αναπαραστάσεις και σημασίες του, δεν επέτρεψαν να θεωρηθεί αποκλειστικά ως σύμβολο του Ολοκαυτώματος. Ο συμβολισμός του στρατοπέδου επεκτείνεται πέρα από τα εβραϊκά θύματα και περιλαμβάνει Πολωνούς, Ρομά, Ρώσους και άλλες ομάδες που βασανίστηκαν εκεί. Στη σημερινή Πολωνία, ο συμβολισμός του Άουσβιτς κατέχει σημαντική σημασία, αλλά δεν είναι η μοναδική αναπαράσταση του Ολοκαυτώματος, λόγω της ευρείας διάδοσης των εβραϊκών διώξεων σε ολόκληρη τη χώρα.

Η εξόντωση των Εβραίων στην Πολωνία έλαβε χώρα σε πολλές τοποθεσίες, συμπεριλαμβανομένων πόλεων, κωμοπόλεων, χωριών, γκέτο και στρατοπέδων συγκέντρωσης, τα οποία λειτουργούν ως σύμβολα του Ολοκαυτώματος. Κάθε τόπος όπου οι Εβραίοι έχασαν τη ζωή τους κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος έχει ιστορική σημασία, αντανακλώντας το εύρος των εβραϊκών δεινών στην Πολωνία. Η

Τρεμπλίνκα, ειδικότερα, ξεχωρίζει για τον μεγάλο αριθμό των Πολωνοεβραίων θυμάτων και το συγκλονιστικό μνημείο του Ολοκαυτώματος (Kucia, 2019).

Έτσι, το Άουσβιτς δεν είναι το πρωταρχικό σύμβολο του Ολοκαυτώματος στην Πολωνία, επειδή η πλειονότητα των Πολωνοεβραίων που χάθηκαν στο Ολοκαύτωμα έχασαν τη ζωή τους σε άλλες τοποθεσίες. Ενώ το Άουσβιτς παραμένει ένα σημαντικό σύμβολο, αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης αφήγησης των εβραϊκών διώξεων στην Πολωνία, που περιλαμβάνει διάφορες τοποθεσίες και εμπειρίες. Ο διαφοροποιημένος συμβολισμός του Άουσβιτς στην Πολωνία αντικατοπτρίζει την ποικίλη ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά του πρώην στρατοπέδου συγκέντρωσης, αναδεικνύοντας τον πολύπλοκο και πολύπλευρο χαρακτήρα της μνήμης του Ολοκαυτώματος στη χώρα.

Το Άουσβιτς πλέον αποτελεί έναν από τους κορυφαίους και πολυσύχναστους τουριστικούς προορισμούς της περιοχής. Αποτελεί πόλο έλξης για ανθρώπους ανά τον κόσμο οι οποίοι επιθυμούν να έρθουν σε επαφή με το θλιβερό κομμάτι της ιστορίας καθώς επίσης και να τιμήσουν όλα τα θύματα της θηριωδίας του Ολοκαυτώματος.

3.2. Σημεία σύγκλισης ιστορικής μνήμης και λήθης, σύνδεση με τις μελέτες περίπτωσης

Η μνήμη συνδέεται άμεσα και άρρηκτα με τον τόπο. Εν γένει οι μνήμες εκφράζονται ποικιλοτρόπως ως κοινωνικές, πολιτιστικές και ιστορικές. Η μνήμη, συλλογική ή μη, αλλάζει το μοτίβο σκέψης που αφορά τον εαυτό μας, τον τόπο, τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσονται οι αφηγήσεις. Κρίνεται σκόπιμο να εξετάσουμε τον ρόλο της μνήμης ως μέσο οικειοποίησης του τουρισμού. Ακόμη πως αυτή αρθρώνει ταυτότητες, «εφεύρει» εκ νέου το παρελθόν ως εργαλείο κυριαρχίας και ως μορφή αντίστασης. Εν προκειμένω μελετάται το πως συνδέεται η μνήμη και η λήθη δύο όροι κατά τα άλλα άκρως αντιφατικοί και αντίθετοι, καθώς ο τουρισμός επιστροφής σε τόπους προσωπικής τραγωδίας που θεωρείται ξεχωριστή τουριστική μορφή πραγματοποιείται για να αφυπνιστεί η μνήμη ακόμη κι αν είναι οδυνηρή και άρα για να καταστρατηγηθεί η λήθη. Συνεπώς γίνεται εύληπτο το νόημα της λέξης μνήμη ως μέσο διαμόρφωσης συνείδησης όπως εξετάζεται στην παρούσα εργασία, μελετώντας

την ιστορία του δουλεμπορίου φερειπείν. Ενθυμούμενοι οι απόγονοι των θυμάτων που έζησαν σε καθεστώς δουλείας και βασανίστηκαν, δημιουργούν μία νέα ταυτότητα που χαρακτηρίζεται από σύμπνοια και έχει ως στόχο να μην υπαρξει λήθη, τουτέστιν να μην ξεχαστεί τι έκαναν στους προγόνους τους και σαφώς να μην επαναληφθεί αυτό και στο μέλλον. Ακόμη στόχος είναι όπως προαναφέρθηκε η προώθηση και η διατήρηση της ειρήνης διαγενεακά.

Η ισότητα, η αμεροληψία και η κοινωνική δικαιοσύνη έχουν αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία στους ακαδημαϊκούς κλάδους της πολιτιστικής κληρονομιάς και του τουρισμού. Οι ερευνητές αρχίζουν να αναγνωρίζουν τη δυνατότητα του τουρισμού να φέρει κοντά ιστορικά διαιρεμένες ομάδες, να αντιμετωπίσει τις φυλετικές διαιρέσεις και να ενδυναμώσει περιθωριοποιημένες ομάδες. Αυτή η αλλαγή προοπτικής σηματοδοτεί την επιθυμία να προχωρήσουμε πέρα από την απλή προβολή των χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς και, αντίθετα, να ασχοληθούμε ενεργά με τις ιστορίες και τις ανισότητες που τους έχουν διαμορφώσει. Οι τουριστικοί προορισμοί πρέπει να αναπαριστούν την κληρονομιά με τρόπους συμπεριληπτικούς που εξυμνούν την ποικιλομορφία και εκθέτουν τις αδικίες που διαιωνίζονται από τις παραδοσιακές πρακτικές διαχείρισης της κληρονομιάς. Αυτό απαιτεί μια κριτική εξέταση της τουριστικής βιομηχανίας για να αποκαλυφθούν οι τρόποι με τους οποίους η δυναμική της εξουσίας και οι κυρίαρχες ιδεολογίες επηρεάζουν τα ταξίδια και τον τουρισμό.

Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι η αφήγηση της ιστορίας λαμβάνει χώρα σε συγκεκριμένους χώρους και τοπία, κάποιοι από τους οποίους κατέχουν ιδιαίτερη σημασία στην ερμηνεία του παρελθόντος εξυπηρετώντας ταυτόχρονα κυρίαρχες, παρωχυμένες ρατσιστικές ιδεολογίες. Όμως, όσο κι αν αυτοί οι τόποι ενισχύουν τις υφιστάμενες ανισότητες, έχουν επίσης τη δυνατότητα να χρησιμεύσουν ως πλατφόρμες για την αμφισβήτηση του ρατσισμού και την προώθηση της κοινωνικής αλλαγής (Benjamin & Alderman, 2017). Οι Bermudez & Epstein (2020) εξηγούν πως η ιστορία δεν είναι απλώς μια συλλογή γεγονότων από το παρελθόν, αλλά μια κοινωνικοπολιτισμική πρακτική που εξυπηρετεί διάφορες δημόσιες χρήσεις. Η ιστορική γνώση είναι απαραίτητη για τις απαντήσεις σε πιεστικά ερωτήματα, την ενημέρωση της δημόσιας πολιτικής, την ενίσχυση της αίσθησης κοινής ταυτότητας μεταξύ των πολιτών, την ανάμνηση σημαντικών προσωπικοτήτων ή γεγονότων, την κινητοποίηση της κοινωνικής αλλαγής και την εκπαιδευτική ψυχαγωγία. Το κοινό

νήμα που διατρέχει αυτές τις ποικίλες χρήσεις της ιστορίας είναι η αναγνώριση ότι το παρελθόν δεν είναι απλώς μια μακρινή οντότητα, αλλά μια πηγή που μπορεί να μας βοηθήσει να πλοηγηθούμε στις προκλήσεις του παρόντος. Τα άτομα και οι κοινότητες ασχολούνται με την ιστορία για να αντιμετωπίσουν τις σημερινές ανάγκες και ερωτήματα, χρησιμοποιώντας τις ιστορικές αφηγήσεις ως εργαλεία για να γεφυρώσουν το χάσμα μεταξύ παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος, καθώς και μεταξύ του ατόμου και της κοινωνίας. Η προοπτική αυτή τονίζει ότι οι ταυτότητες, οι πρακτικές και η αίσθηση της δράσης μας διαμορφώνονται από το ιστορικό μας πλαίσιο και ότι η κατανόηση της ιστορίας είναι ζωτικής σημασίας για να κατανοήσουμε το παρόν και να οραματιστούμε ένα καλύτερο μέλλον.

3.3 Ηθική διαχείριση της ιστορικής μνήμης

Το πρώτο σημείο στο οποίο θα πρέπει να δοθεί προσοχή στη διαχείριση τόπων όπως η Νήσος Gorée, είναι στο πώς το προσωπικό των χώρων μνήμης διαμορφώνει το αφήγημα περί δουλεμπορίου και υποδούλωσης, καθώς και οι πρακτικές συμπερίληψης του κοινού στη συνδημιουργία του αφηγήματος. Αυτό μπορεί να έχει άμεσες θετικές συνέπειες στην ποιότητα της πληροφορίας που παρέχεται, στην ηθικότητα του αφηγήματος και της διαχείρισης της ιστορίας, αλλά και την εμπειρία του τουρίστα συνολικά. Στοιχεία για αυτό μπορούμε να βρούμε σε μια έρευνα σχετικά με τις πολιτικές απόψεις που εκφράζουν οι τουρίστες στα μουσεία που έχουν ιδρυθεί στις πρώην φυτείες του δουλεμπορίου των ΗΠΑ, στην οποία οι Alderman & Modlin (2015) τονίζουν ότι είναι ζωτικής σημασίας να εξετάσουμε τη επίδραση του προσωπικού και του τρόπου με τον οποίο διαμορφώνουν τη μνήμη της σκλαβιάς μέσω των λεκτικών τους κατασκευών και εξίσου σημαντικό να δούμε τη διαδικασία κατασκευής της κληρονομιάς ως διάλογο και όχι ως μονόλογο. Με την υιοθέτηση μιας διαλογικής προοπτικής, οι αφηγήσεις των μουσείων μπορούν να αντιμετωπίζονται ως συζητήσεις και όχι ως μονόπλευρες παρουσιάσεις που καθοδηγούνται αποκλειστικά από τον αφηγητή.

Οι ερευνητές υποστηρίζουν πως οι επισκέπτες, στα μουσεία φυτειών εν προκειμένω, δεν είναι παθητικοί δέκτες πληροφοριών, αλλά αντιθέτως ερμηνεύουν τις πληροφορίες που παρουσιάζονται κατά τη διάρκεια των ξεναγήσεων με βάση τις

προϋπάρχουσες γνώσεις και πεποιθήσεις τους. Κουβαλούν ένα σύνολο ιστοριών και πλαισίων που χρησιμοποιούν για να κατανοήσουν τον κόσμο, γεγονός που επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο εσωτερικεύουν τις πληροφορίες που παρουσιάζονται από το προσωπικό του μουσείου. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τους μαύρους Αμερικανούς επισκέπτες που μπορεί να μην είναι δεκτικοί στις εξωραϊσμένες απεικονίσεις της ζωής των σκλάβων. Το προσωπικό των μουσείων, με τη σειρά του, προσαρμόζει τις αφηγήσεις του για να ευθυγραμμιστεί με τις προσδοκίες και τις πεποιθήσεις των επισκεπτών, αναδεικνύοντας τον διαδραστικό χαρακτήρα του τουρισμού σε φυτείες.

Ο τουρισμός στις φυτείες, όπως είδαμε και για τον τουρισμό στη Νήσο Gorée, χρησιμεύει τόσο για ψυχαγωγία όσο και για εκπαίδευση, με τους υπεύθυνους των μουσείων να διαμορφώνουν αφηγήσεις που πιστεύουν ότι θα προσελκύσουν τους επισκέπτες με βάση τις κοινωνικές αντιλήψεις για τη ζωή στις φυτείες της προγενέστερης εποχής. Η έλλειψη κριτικών συζητήσεων για τη δουλεία από το προσωπικό δεν είναι αποκλειστικά αποτέλεσμα ατομικών επιλογών, αλλά επηρεάζεται από μια ευρύτερη «οικονομία της αφήγησης» που προωθεί λευκά/δυτικά αφηγήματα. Οι ταινίες, τα μυθιστορήματα και τα βιβλία ιστορίας έχουν διαχρονικά ευνοήσει αφηγήσεις που αποσιωπούν την οδυνηρή και βίαιη πραγματικότητα της δουλείας, διαιωνίζοντας μια διαστρεβλωμένη άποψη για το φυλετικό παρελθόν των ΗΠΑ. Προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι πολυπλοκότητες του τουρισμού των φυτειών, είναι απαραίτητο να αναγνωριστεί η ποικιλία των φωνών που εμπλέκονται στη διαδικασία κατασκευής της κληρονομιάς. Αναγνωρίζοντας τις διαφορετικές οπτικές των επισκεπτών και την επιρροή των αφηγημάτων, το προσωπικό των μουσείων μπορεί να εργαστεί προς την κατεύθυνση της δημιουργίας μιας πιο περιεκτικής και ιστορικά ακριβούς αναπαράστασης του παρελθόντος. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει την ενασχόληση με δύσκολα θέματα, όπως η δουλεία και τα κληροδοτήματά της, καθώς και την ενεργή αναζήτηση και ενίσχυση περιθωριοποιημένων φωνών μέσα στην αφήγηση.

Επιπλέον, βλέποντας τις αφηγήσεις των μουσείων ως διαλόγους και όχι ως μονολόγους, μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα τις δυναμικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των επισκεπτών, του προσωπικού και του ιστορικού πλαισίου στο οποίο λειτουργούν τα μουσεία φυτειών. Αυτή η προσέγγιση επιτρέπει μια πιο διαφοροποιημένη και κριτική εξέταση των τρόπων με τους οποίους κατασκευάζεται και αμφισβητείται η μνήμη σε αυτούς τους χώρους. Με την προώθηση ανοικτών και

με σεβασμό συνομιλιών, τα μουσεία μπορούν να δημιουργήσουν έναν πιο περιεκτικό και στοχαστικό χώρο για την εξερεύνηση της πολυπλοκότητας του παρελθόντος. Οι απόψεις των τουριστών κατά την ξενάγηση μπορούν να περιπλέξουν αλλά και να εμπλουτίσουν την εκφορά της μνήμης, δίνοντάς τους την ευκαιρία να αλλάξουν το πολιτικό και αφηγηματικό τόξο της ξενάγησης και τη θέση που έχουν οι εκπρόσωποι άλλων φυλών σε αυτή την ιστορία. Αλλά, φυσικά, όλα αυτά συμβαίνουν μέσα στους αυστηρούς περιορισμούς του χρόνου και του κέρδους που πρέπει να ακολουθήσουν πολλές περιοδείες. Η δράση του τουρίστα δεν πραγματοποιείται ποτέ ανεξάρτητα και έξω από τη δράση του υπεύθυνου του μουσείου, και οι φωνές και των δύο υποβάλλονται σε κάποιο βαθμό στην ευρύτερη πολιτική οικονομία του τουρισμού και την πώληση του παρελθόντος ως εμπορεύματος.

Σε κάθε περίπτωση, οι Alderman & Modlin (2015) καταλήγουν ότι η δράση του προσωπικού στα μουσεία φυτειών διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση της μνήμης και των αφηγήσεων των θυμάτων του δουλεμπορείου. Προσεγγίζοντας την κατασκευή της κληρονομιάς ως διάλογο και όχι ως μονόλογο, οι υπεύθυνοι των μουσείων μπορούν να δημιουργήσουν μια πιο περιεκτική και ιστορικά ακριβή αναπαράσταση του παρελθόντος. Με τον σεβασμό και την ανάδειξη διαφορετικών προοπτικών και την ενεργή αντιμετώπιση δύσκολων θεμάτων, τα μουσεία μπορούν να εργαστούν προς την κατεύθυνση της προώθησης μιας πιο διαφοροποιημένης και κριτικής κατανόησης της ιστορίας.

Σύμφωνα με τους Bernier & Newman (2008), η σύνθετη δυναμική του τουρισμού και των διεθνών σχέσεων αποτελεί πρόκληση για τους μουσειολόγους όσον αφορά τη διατήρηση και την παρουσίαση του τοπικού πολιτισμού. Ενώ η Αφρική συχνά αποτελεί τουριστικό εμπόρευμα σε παγκόσμια κλίμακα, τοποθεσίες όπως το νησί Gorée στη Σενεγάλη έχουν γίνει δημοφιλείς προορισμοί για τους μαύρους Αμερικανούς τουρίστες που αναζητούν να μάθουν για την ιστορία της δουλείας. Στην Γκάνα, η οικονομική εξάρτηση από τους ξένους τουρίστες οδήγησε στη συντήρηση και την εξυγίανση των παλιών χώρων κράτησης των σκλάβων από την κυβέρνηση, προκαλώντας συζητήσεις σχετικά με την αυθεντικότητα αυτών των χώρων. Οι επικριτές υποστηρίζουν την επιστροφή στις αρχικές, πιο σκοτεινές συνθήκες αυτών των χώρων, αμφισβητώντας το κατά πόσον η ιστορία του μαύρου ανθρώπου εξωραϊζεται για χάρη του τουρισμού. Ο συνεχιζόμενος αγώνας γύρω από το Cape Coast Castle και το Elmina Castle αντανακλά τη σύγκρουση μεταξύ εκείνων

που τα θεωρούν ιερούς χώρους και εκείνων που υποστηρίζουν εκπαιδευτικές ερμηνείες της ιστορίας του δουλεμπορίου. Η σύγκρουση αυτή αναδεικνύει επίσης δύο αντίθετες μουσειολογικές προσεγγίσεις: τον θανατοτουρισμό, ο οποίος επικεντρώνεται στη φρίκη του παρελθόντος, και τον τουρισμό πολιτιστικής κληρονομιάς, ο οποίος εξυμνεί τα πολιτιστικά και ιστορικά επιτεύγματα. Ο χαρακτηρισμός από την UNESCO ως μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς περιπλέκει περαιτέρω το ζήτημα, καθώς σηματοδοτεί την παγκόσμια αναγνώριση της σημασίας τους. Η έννοια της κληρονομιάς μπορεί μερικές φορές να οδηγήσει στην οικειοποίηση των πολιτισμών, καθιστώντας τους κληρονομιά του καθενός, ανεξάρτητα από τις επιθυμίες της τοπικής κοινότητας. Η ένταση μεταξύ της αυθεντικής διατήρησης της ιστορίας και της εξυπηρέτησης της τουριστικής ζήτησης υπογραμμίζει τη λεπτή ισορροπία που πρέπει να τηρούν οι μουσειολόγοι για την προβολή του πολιτισμού της Αφρικής στον κόσμο.

Συμπεράσματα

Κατόπιν της ολοκλήρωσης της μελέτης και της έρευνας ο τουρισμός αποτελεί σε παγκόσμιο επίπεδο έναν από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους οικονομικούς τομείς. Ο Πολιτισμός είναι έννοια πολυσχιδής και με ποκίλες διαστάσεις, επηρεάζει κοινωνικούς παράγοντες υψίστης σημασίας και άλλους τομείς συναφείς με την οικονομία την πολιτική κτλ. Η αλληλεπίδραση πολιτισμού και τουρισμού είναι αμοιβαία επωφελής για την ανάπτυξη ποικίλων τομέων. Ο πολιτιστικός τουρισμός συντελείται από τη σύνδεση της υλικής και της άυλης κληρονομιάς και προκύπτει από τη σύζευξη και κατόπιν «σύμπνοιας» των δύο παραγόντων – βασικών εννοιών, που εξετάστηκαν ενδελεχώς στην παρούσα διπλωματική διατριβή, του πολιτισμού και του τουρισμού, των δυο αυτών φαινομένων. Επίσης εξετάστηκε η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς αυτό που ουσιαστικά λογίζεται ως παρακαταθήκη διαγενεακά στις συγκεκριμένες παρούσες περιπτώσεις πρόκειται για βαριά κληρονομιά, καθώς είναι απόρροια τραύματος. Το νόημα ωστόσο έγκειται στο να εκπαιδευτούν οι γενιές να θυμούνται (μνήμη) και ερχόμενες σε επαφή με το προγονικό τραύμα να το μετατρέπουν σε διδασχά και δύναμη και να έχουν ως αυτοσκοπό την κυριαρχία και τη διάδοση -διατήρηση της ειρήνης.

Είναι πολύ σημαντικό ότι εξετάστηκαν ενδελεχώς οι δύο περιπτώσεις αυτή του δουλεμπορίου με πεδίο μνήμης την νήσο στην Σενεγάλη και η περίπτωση του στρατοπέδου του Άουσβιτς στην Πολωνία και πως διαμορφώθηκε σε τόπο μαρτυρίου κατά τη διάρκεια ενός από τους πιο φρικτούς και μεγάλους πολέμους της Ιστορίας , του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η μνήμη συνδέεται άρρηκτα με τον τόπο και η επανεπίσκεψη σε τόπους που αποτελούν πεδία μνήμης έχουν στόχο να προσφέρουν στον επισκέπτη την ευκαιρία είτε να διαμορφώσουν την ταυτότητά τους , είτε να διδαχθούν την ενσυναίσθηση ερχόμενοι σε επαφή με την ταυτότητα ετεροτήτων. Η παρουσία λοιπόν εργασία εξέτασε ενδελεχώς ολόκληρο το φάσμα τουρισμού από την αρχαιότητα έως σήμερα και μελετήθηκαν όλες οι εκφάνσεις του. Ακόμη εξετάστηκαν τρία είδη εναλλακτικού τουρισμού, ο σκοτεινός τουρισμός, ο τουρισμός Ολοκαυτώματος ως υποκατηγορία του σκοτεινού τουρισμού και ο τουρισμός μνήμης, αυτές οι τρεις έννοιες που αναλύθηκαν έχουν συνδεθεί και έχουν μελετηθεί παράλληλα με την περίπτωση του δουλεμπορίου και της γενοκτονίας που συντελέστηκε την περίοδο του Ολοκαυτώματος. Βασικός παράγοντας που κλήθηκε να αποδειχθεί κατόπιν της μελέτης , και κύριο ζητούμενο της έρευνας που διεξήχθη είναι η επαναχρησιμοποίηση των ιστορικών τόπων μνήμης για ιστορικούς σκοπούς. Το πώς θα αναδειχθούν δηλαδή τοποθεσίες ιστορικές σε ξεχωριστούς προορισμούς μεγάλης ιστορικής σημασίας με μέγιστη τουριστική ζήτηση.

Παρότι το Άουσβιτς και το Gorée μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά ως πεδία μνήμης, η ιστορία, η κλίμακα και η οργάνωσή τους διαμορφώνουν ξεχωριστές εμπειρίες για τους επισκέπτες. Η διατήρηση και η προβολή της μνήμης σε αυτούς τους τόπους οφείλει να γίνεται με σεβασμό προς τα θύματα και την ιστορική αλήθεια, λαμβάνοντας υπόψη τις ηθικές και κοινωνικές προεκτάσεις.

Και οι δύο τοποθεσίες αποτελούν μαρτυρικά μνημεία φρικαλεοτήτων: το Άουσβιτς για το Ολοκαύτωμα και το Gorée για το δουλεμπόριο. Σκοπός τους είναι η διατήρηση της ιστορικής μνήμης, η καταπολέμηση της λήθης και η προώθηση της ειρήνης. Λειτουργούν ως εκπαιδευτικά κέντρα, προσφέροντας στους επισκέπτες μια αυθεντική εμπειρία και ερμηνείες του παρελθόντος. Όπως είδαμε, έχουν εξελιχθεί σε παγκόσμια σύμβολα, προσελκύοντας τουρίστες από διάφορες χώρες, ενώ ταυτόχρονα αντιμετωπίζουν ηθικά διλήμματα όσον αφορά την αναπαράσταση του παρελθόντος, την αυθεντικότητα και την ισορροπία μνήμης και τουρισμού. Από την άλλη πλευρά, το ιστορικό πλαίσιο διαφέρει σημαντικά: το Άουσβιτς λειτούργησε ως στρατόπεδο

συγκέντρωσης και εξόντωσης κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ το Gorée χρησίμευε ως κέντρο δουλεμπορίου για αιώνες. Η κλίμακα των εγκλημάτων που διαπράχθηκαν διαφοροποιείται: το Άουσβιτς συνδέεται με τη συστηματική εξόντωση εκατομμυρίων ανθρώπων, ενώ το Gorée με την αγοραπωλησία και τον θάνατο Αφρικανών υποδουλωμένων πληθυσμών. Η οργάνωση και η διαχείριση των μνημείων επίσης παρουσιάζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά: το Άουσβιτς διοικείται από το κράτος της Πολωνίας, ενώ το Gorée από την UNESCO. Τέλος, διαφοροποιείται η τουριστική εμπειρία, με το Άουσβιτς να προκαλεί συναισθήματα θλίψης και φρίκης, ενώ το Gorée να συνδυάζει στοιχεία μνήμης, δουλείας και σύγχρονης αφρικανικής κουλτούρας που προσελκύει τη μαύρη φυλή από όλο τον κόσμο ως τόπος που συμβάλλει στη διαμόρφωση της φυλετικής τους ταυτότητας.

Σχετικά με τις καλές πρακτικές όσον αφορά την ηθική διαχείριση των τόπων μνήμης και της ηθικής παρουσίασης της ιστορίας τους, σημαντικά στοιχεία που εξάγουμε από τη βιβλιογραφική έρευνα είναι η διαλογική προσέγγιση της αφήγησης, η κριτική εξέταση της ιστορίας, η πολιτισμική ευαισθησία και η έμφαση στον εκπαιδευτικό στόχο των τόπων βασανιστηρίων. Η αφήγηση της ιστορίας δεν πρέπει να είναι μονόπλευρη, αλλά να λαμβάνει υπόψη τις φωνές και τις οπτικές γωνίες διαφορετικών ομάδων, συμπεριλαμβανομένων των θυμάτων, των απογόνων τους, και των επισκεπτών. Το προσωπικό των μουσείων και των μνημείων οφείλει να υιοθετεί μια στάση σεβασμού προς τις διαφορετικές προοπτικές και να ενθαρρύνει τον ανοιχτό διάλογο, ενώ η ενεργή συμμετοχή των επισκεπτών στην ερμηνεία της ιστορίας μπορεί να εμπλουτίσει την εμπειρία τους και να οδηγήσει σε μια πιο ολοκληρωμένη κατανόηση του παρελθόντος. Είδαμε επίσης ότι είναι σημαντικό να αναγνωρίζουμε τις πολυπλοκότητες και τις αντιφάσεις του παρελθόντος και να αποφεύγουμε απλοϊκές ερμηνείες. Η κριτική σκέψη και η αμφισβήτηση των παραδοσιακών αφηγημάτων οφείλουν να ενθαρρύνονται στους τόπους μνήμης και σκοτεινού τουρισμού. Η παρουσίαση της ιστορίας σε τόπους μνήμης αποτελεί μια σύνθετη και ευαίσθητη διαδικασία που απαιτεί σεβασμό, κριτική σκέψη, διαλογική προσέγγιση και ηθική διαχείριση, έννοιες που, όπως αναλύσαμε, αποκτούν διαφορετικό νόημα σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους και εξαρτώνται από τις ομάδες συμφερόντων που εμπλέκονται στη διαδικασία διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσσες πηγές

Αθανασοπούλου, Α., Γλύτση, Ε., & Χαμπούρη-Ιωαννίδου, Α. (2002). *Οι Διαστάσεις των Πολιτιστικών Φαινομένων* (Τόμ. β). Πάτρα: ΕΑΠ

Βαρβαρέσσος, Σ. (2009). *Η κρίση του ελληνικού μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης και η διεθνής οικονομική κρίση. Τουρισμός και διεθνής οικονομική κρίση*. Αθήνα: ΤΕΙ Αθήνας.

Βαρβαρέσσος, Σ. (2011). *Τουριστική ανάπτυξη και διοικητική αποκέντρωση*. Αθήνα: Προπομπός

Βαρβαρέσσος, Σ. & Χριστίδου, Α. (1999). *Οργάνωση και λειτουργία Οργανισμών και Φορέων τουρισμού*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Βελισσαρίου, (2000). *Μάνατζμεντ Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Βελισσαρίου, (2000). *Μάνατζμεντ Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Βερνίκος, Γ. (2012). *Σκέψεις και προτάσεις για τη σχέση πολιτισμού και τουρισμού. Στο Πολιτισμός και Τουρισμός. Μια Νέα Προσέγγιση. Πρακτικά Συνεδρίου 4-6 Ιουνίου 2010 (σσ. Βιτουλαδίτη, Ο. (2000). Εγχειρίδιο μελέτης του βιβλίου Marketing in Travel and Tourism*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Βιτουλαδίτη, Ο. (2000). *Μάρκετινγκ των tour operators και των τουριστικών γραφείων*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Γκαντζιάς, Γ. (2010). *Πολιτιστική Πολιτική, Χορηγία και Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη*. Αθήνα: Παπασωτηρίου

Δέφνερ, Α. & Μεταξάς, Θ. (2012). *Από το Marketing των Πόλεων στο Marketing των Μουσείων και αντίστροφα: Η σημασία του πολιτισμού και του τουρισμού. Στο Α.Δέφνερ & Ν.Καραχάλης (Επιμ.), Marketing και Branding Τόπου: Η Διεθνής Εμπειρία και η Ελληνική Πραγματικότητα (σσ.323-341). Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.*

- Κοκκώσης, Χ. & Τσάρτας, Π. (1999). *Ανάπτυξη και περιβάλλον στον τουρισμό*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Κοκκώσης, Χ., & Τσάρτας, Π. (2001). *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*. Αθήνα: Κρητική
- Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π. & Γκρίμπα, Ε. (2011). *Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού: Ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική ΑΕ.
- Κομίλης, Π., & Βαγιονής, Ν. (1999). *Τουριστικός σχεδιασμός*. Αθήνα: Προπομπός.
- Λαγός, Δ. (2005). *Τουριστική Οικονομική*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική ΑΕ
- MacDonald, Sh. (2010). «Η ιστορία ως κοινωνικό ζήτημα: Ερμηνεύοντας τη 'δύσκολη' κληρονομιά», *Τετράδια Μουσειολογίας*, 7, (σ.σ. 14-22) Αθήνα: Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο
- Μοίρα-Μυλωνοπούλου, Π. (2009). *Θρησκευτικός τουρισμός*. Αθήνα: Interbooks.
- Μοίρα, Π. & Παρθένης, Σ. (2011). *Πολιτισμικός-Βιομηχανικός Τουρισμός*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Μπιτσάνη, Ε. (2004). *Πολιτισμική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη. Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικού προϊόντος*. Αθήνα: Διόνικος
- Πάντζου Ν.,(2020), Το πεδίο της διαχείρισης πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνές επίπεδο. Σε *Εισαγωγή της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς μια κριτική επισκόπηση του πεδίου στην Ελλάδα*, συλλογικό. Επιμ. Πάντζου Ν, Λεκάκης Στ. Σελ21-61,εκδ. Ασίνη,
- Σουρτζής, Α. (1999). *Διερεύνηση Δυνατοτήτων Ανάπτυξης Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού στα Νησιά Νίσυρος και Τήλος*. Διπλωματική εργασία στο Τμήμα Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών του Τομέα Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού. Αθήνα: Μετσόβειο Πολυτεχνείο.
- Σπιλάνης, Γ. (2000). Τουρισμός και περιφερειακή ανάπτυξη: η περίπτωση των νησιών του Αιγαίου. Στο Π. Τσάρτας, *Τουριστική Ανάπτυξη: πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις* (σσ. 149-187). Αθήνα: Εξάντας.
- Σφακιανάκης, Μ. (2000). *Εναλλακτικές μορφές Τουρισμού*. Αθήνα: Έλλην

Τσάρτας, Π. (1998). *Ο τουρισμός ως παράγοντας κοινωνικής αλλαγής*. Αθήνα: ΕξάνταςΕΚΚΕ

Ξενόγλωσσες πηγές

Alderman, D. H., & Modlin Jr., E. A. (2015). On the political utterances of plantation tourists: vocalizing the memory of slavery on River Road. *Journal of Heritage Tourism*, 11(3), 275–289.

Allar K. (2013). Holocaust tourism in a post-Holocaust Europe: Anne Frank and Auschwitz. Στο: White, L., & Frew, E. (Eds.). (2013). *Dark Tourism and Place Identity: Managing and interpreting dark places*. Oxon: Routledge.

Benjamin, S., & Alderman, D. (2017). Performing a different narrative: museum theater and the memory-work of producing and managing slavery heritage at southern plantation museums. *International Journal of Heritage Studies*, 24(3), 270–282.

Bermudez, A., & Epstein, T. (2020). Representations of violent pasts in memorial museums. Ethical reflection and history education (Las representaciones de pasados violentos en museos memoriales. Reflexión ética y enseñanza de la historia). *Journal for the Study of Education and Development*, 1–41.

Bernier, C.-M., & Newman, J. (2008). Public Art, Artefacts and Atlantic Slavery: Introduction. *Slavery & Abolition*, 29(2), 135–150.

Dalton, D. (2015). *Dark tourism and crime*. Abingdon: Routledge.

Dalziel, I. (2016). “Romantic Auschwitz”: examples and perceptions of contemporary visitor photography at the Auschwitz-Birkenau State Museum. *Holocaust Studies*, 22(2-3), 185–207.

González, D. (2018) Dark tourism and memorial tourism: Nexus and divergences between theoretical models. *European Journal of Tourism Research* 20: 46-58.

Heřmanová, E. & Abrahám, J. (2015) Holocaust tourism as a part of the dark tourism, *Czech Journal Of Social Sciences, Business And Economics* 4(1):16-33.

Kucia, M. (2019). The meanings of Auschwitz in Poland, 1945 to the present. *Holocaust Studies*, 1–28.

Magano J., Fraiz-Brea J.A., Leite A. (2023). Dark tourism, the holocaust, and well-being: A systematic review. *Heliyon* 9 (1).

Mitschke, S. (2016). The sacred, the profane, and the space in between: site-specific performance at Auschwitz. *Holocaust Studies*, 22(2-3), 228–243.

Pettitt, J. (2019) Introduction: new perspectives on Auschwitz. *Holocaust Studies* 20(1), 1–11.

Pliakas, T. (2017). *Dark tourism representations in travel articles* (Unpublished Master of Science Thesis). Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki.

P. Stone, R. Sharpley, (2008) Consuming dark tourism: A Thanatological Perspective. *Annals of Tourism Research*, 35: 574–595.

Stone, P. R. (2006). A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. *Tourism: An Interdisciplinary International Journal* 54(2):145-160.

Διαδικτυακές πηγές

Άουσβιτς Μπίρκεναου. Το παρελθόν και το παρόν. Ανακτήθηκε από: <http://auschwitz.org/en/more/greek/>

Εγκυκλοπαίδεια Ολοκαυτώματος
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/el/article/dachau-abridged-article>

[Διατλαντικό δουλεμπόριο: Το αφρικανικό ολοκαύτωμα! \(Γράφημα\) - Ροβεσπιέρος \(rovespieros.gr\)](http://rovespieros.gr)

Culture and tourism Limits and potential of sustainable tourist development in Gorée, Senegal and Ilha de Moçambique, Mozambique - Elisa Magnani
<https://journals.openedition.org/viatourism/978>

Equity restoration, the Holocaust and tourism of sacred sites

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517711000100>

Histoire et émotions. La mise en scène de la Maison des esclaves à Gorée au Sénégal <https://www.cairn.info/revue-ethnologie-francaise-2020-1-page-77.htm>

[Martin Mourre](#) Dans [Ethnologie française 2020/1 \(Vol. 50\)](#), pages 77 à 89

Trajectories in Holocaust tourism

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1743873X.2016.1197228>